

Kirkkovuosi

- opintoaineisto

Kuva: Juhani Järvelä

Sisällys

<i>Näin syntyi Kirkkovuosi -opintoaineisto</i>	4
<i>Ohjeet opintoryhmälle</i>	4
1. JOHDANTO.....	6
2. VUOSI, KUUKAUDET JA VIIKKORYTMI HISTORIASSA	8
3. KIRKKOVUOSI HISTORIASSA JA NYT.....	11
4. ADVENTTIAIKA	12
5. JOULU	14
6. UUDENVUODEN AIKA	19
7. ALKUVUODEN ”PYHÄT” NIMIPÄIVÄT	23
8. PÄÄSIÄISJAKSO	27
9. PÄÄSIÄISEN JÄLKEINEN AIKA	36
10. KIRKKOVUODEN LOPPU.....	39
Lähteet.....	47

Teksti: Pertti Luumi

Kannen kuva: Juhani Järvelä

Näin syntyi Kirkkovuosi -opintoaineisto

Syksyllä 2013 käytiin mediassa runsaasti keskustelua arkipyhien eli helatorstain ja loppiaisen siirtämisestä lauantaille. Aloitteentekijänä keskustelulle toimi Elinkeinoelämän keskusliitto (EK).

Tähän ajankohtaiseen keskusteluun liittyen käynnistettiin Eläkeliiton Helsingin piirissä syksyllä 2013 kristillinen opintokerho, joka kokoontui toimikauden aikana kymmenen kertaa Maaseudun Sivistysliiton (MSL) toimitiloissa. Kerho käytti itsestään nimeä ”Kirkollinen kulttuurikerho”. Edellisenä toimintakautena kerho oli käyttänyt opintomateriaalina Eläkeliiton julkaisemaa Uskonnolliset yhteisöt Suomessa -opintoaineistoa.

Kirkkovuotta koskevan opintomateriaalin valmisti kutakin opintokertaa varten Pertti Luumi, joka on nyt koonnut materiaalin kokonaiseksi opintoaineistoksi. Aineisto liittyy osaltaan Eläkeliiton Hyvinvointi-työryhmän toimintaan niin kuin aikaisemmin julkaistu Uskonnolliset yhteisöt Suomessa.

Ohjeet opintoryhmälle

Kirkkovuosi -opintoaineisto on suunniteltu opintoryhmille kymmenen tapaamiskerran kokonaisuudeksi. Tällöin jokaisella tapaamisella käsitellään aina yhtä opintoaineiston lukua. Jokaisen luvun lopussa on aiheeseen liittyviä kysymyksiä, jotka toimivat keskustelun virittäjinä ryhmässä.

Suosittelavaa on, että ryhmä hankkii jokaiselle jäsenelleen oman aineiston, jolloin siihen on mahdollista tutustua ennen tapaamiskertoja. Kirkkovuoden opintoaineisto on saatavissa Eläkeliitosta sähköisessä muodossa, jolloin se on mahdollista tulostaa itse.

Opintoryhmä voi hakea toiminnalleen taloudellista tukea Maaseudun Sivistysliitosta (ks. alla).

Kuinka käynnistämme opintoryhmän?

Opintoryhmän perustamiseen riittää viisi henkilöä, jotka ovat yli 15-vuotiaita. Ryhmä valitsee keskuudestaan ohjaajan ja kokoontuu säännöllisesti valitsemansa aiheen ja aikataulun mukaan. Ryhmän tulee kokoontua vähintään viisi kertaa ja kymmenen tuntia. Ryhmätunnin pituus on 45 minuuttia.

Ryhmän aloittaessa toimintansa opintoryhmän ohjaaja lähettää aloitusilmoituksen Maaseudun Sivistysliiton keskustoimistoon. MSL vastaa aloitusilmoitukseen vahvistamalla, kuinka paljon se varaa ryhmälle tunteja. Ryhmä voi kokoontua useammin kuin sille on varattu tunteja, mutta niistä ei makseta ryhmälle tukea.

Tuki opintoryhmälle on 3,30 euroa per ryhmätunti (45 min) enintään kuitenkin MSL:n ryhmälle vahvistaman tuen suuruinen. Saadakseen tukea ryhmällä tulee olla menoja. Tuki voi olla korkeintaan menojen suuruinen. Opintoryhmän menoiksi hyväksytään mm. ohjaajan matkakulut, vuokrat, aineistot ja tarvikkeet.

Kun ryhmä päättää toimintansa, ohjaaja lähettää opintokertomuslomakkeen Maaseudun Sivistysliiton keskustoimistoon. Kuitit menotositteista tulee säilyttää mahdollista tarkastusta varten, mutta niitä ei tarvitse lähettää Maaseudun Sivistysliittoon.

Aloitus- ja opintokertomuslomakkeita saa MSL:n alue- ja keskustoimistoista sekä verkkosivuilta www.msl.fi/opintotoiminta.

1. JOHDANTO

Elo- syyskuussa 2013 käytiin mediassa runsaasti keskustelua niin sanottujen arkipyhien eli helatorstain ja loppiaisen siirtämisestä lauantaille. Aloitteentekijänä keskustelulle toimi Elinkeinoelämän keskusliitto (EK).

Ohessa poimintoja keskustelusta:

Helsingin Sanomat 1.9.2013:

Arkkipiispa Kari Mäkinen vastustaa työmarkkinajärjestöjen ehdotusta helatorstain ja loppiaisen siirtämisestä lauantaille. Työmarkkinajärjestöt perustelevat ehdotustaan tuottavuuden parantamisella. Arkkipiispan mielestä pyhien arvoa ei voi mitata rahassa. ”Kaikkea elämässä ja yhteiskunnassa ei voi tarkastella ainoastaan tehokkuuden, talouden ja tuottavuuden näkökulmasta. On olemassa merkityksellisempiä ja syvempiä arvoja. Arjen ja pyhän vuorottelu on ihmisen elämisen kannalta ja viime kädessä yhteiskunnankin kannalta merkityksellistä.” Mäkinen myös puolustaa helatorstain ja loppiaisen paikkoja osana kirkkovuotta sekä koko suomalaista kulttuuria. ”Ne muodostavat kulttuurisen perustan, sellaisen syvärakenteen, jonka varassa suomalaista elämänmuotoa edelleen rakennetaan. Arki ja pyhä vuorottelevat, ihmiset tarvitsevat sitä.” Samassa lehti uutisessa todetaan myös, että arkipyhien muuttaminen vaatisi kirkkolain muutoksen, joka pitäisi hyväksyä kirkolliskokouksessa.

Helsingin Sanomat 31.8.2013:

Kirkkohallituksen Kansliapäällikkö Jukka Keskitalo kommentoi kysymystä arkipyhien siirrosta kysymällä: ”Halutaanko todella Suomessa irrottautua länsimaisesta käytännöstä?” Toinen näkökulma arkipyhien säilyttämisellä nykyisillä paikoillaan on Keskitalon mielestä ihmisten suojelu: ”Yhteiskunta ja työelämä ovat muuttuneet niin hektisiksi, että näiden parin ajallisen keitaan poistaminen antaisi kovan viestin ihmisille ja perheille.”

Kirkko ja kaupunki 4.9.2013:

Päätoimittaja Seppo Simola ei pidä mahdottoman ongelmallisena kirkkopyhien siirtoa, mutta: ”Jos kansakunnalla on oikein kova hätä, kuten nykyään toistuvasti julistetaan, ja jos arkipyhiä siirtämällä kansantalous voidaan vetää suosta ylös, ei kansankirkolla ole syytä jumittaa hanketta vastustamaan. Mutta ennen kuin tällaiset perinteet myydään, täytyy kyllä aikalailta rautalangasta vääntää, mikä todellinen hyöty saavutettaisiin. Kolmas käsky, joka kehottaa lepopäivän pyhittämiseen, lienee varhaisinta työaikalainsäädäntöä. On selvää, että työn ja levon, arjen ja pyhän vuorottelu on keskeinen osa ihmisen hyvinvointia. Jos hyvinvointivaltiota halutaan puolustaa, pitää taata pyhienkin olemassaolo. Eri tahojen on syytä pohtia yhdessä elämänrytmin vuotuisen vaihtelun ja perinteiden arvoa suhteessa taloudellisiin arvoihin.”

Helsingin Sanomat 3.9.2013:

Gustav Björkstrand, emeritus piispa ja professori kirjoitti: ”Ennenkin on yritetty luoda tasapaksuja työviikkoja, mutta se ei ole sopinut ihmisille. Ranskan vallankumouksen ja hyödyn aikakautena yritettiin luoda kymmenpäiväinen viikko, mutta kokeilu jäi lyhyeksi. Kuten Vappu, pyhäpäivät ovat kansainvälisiä. Suuri osa länsimaista seuraa arkipyhien vietossa kirkollista kalenteria. Arkipyhiä ei voi siirtää kuten pyhäinpäivää tai juhannusta. Ei liioin vappua tai itsenäisyyspäivää voi siirtää viikonloppuun. Kyseessä olevat arkipyhät ovat sidoksissa Kristuksen elämään tavalla, joka sitoo nämä pyhät nimenomaan tietyille päville. . . . Nämä pyhät voidaan muuttaa tavallisiksi työpäiviksi – mutta niitä ei voi siirtää viikonloppuun. Mitä työntekijäpuolet sanovat siitä, että niille tulisi erittäin pienen palkankorotuksen lisäksi kaksi ylimääräistä työpäivää?”

Helsingin Sanomat 3.9.2013:

SAK:n puheenjohtajan Lauri Lyylyn haastattelu:

Toimittaja: ”Tänä vuonna itsenäisyyspäivä osuu perjantaihin. Eikö itsenäisyyttä voisi juhla aina joulukuun ensimmäisenä sunnuntaina? Sehän ei häiritsisi ketään?”

Lyyly: ”Pidetään itsenäisyyspäivä entisellä paikallaan. Itsenäisyyspäivä on erittäin tärkeä asia suomalaisille historiamiehellä.”

Toimittaja: ”Onko vappu sellainen juhla, johon työmarkkinajärjestöt eivät uskalla kajota?”

Lyyly: ”Se on toinen päivä täällä meidän päässä, että sitä ei ole mahdollista liikuttaa.”

Keskusteltavaksi:

- Pitäisikö arkipyhät siirtää lauantaille?
- Miten kirkkovuosi ja sen tapahtumat näkyvät yleisesti mediassa?

2. VUOSI, KUUKAUDET JA VIIKKORYTMI HISTORIASSA

Ajanjaksottelun synty

Tuntemaamme ajanjaksotteluun vaikuttavat kosmiset tapahtumat: maan kiertäminen aurinkoa luo vuosisysteemin. Kuu puolestaan tarvitsee n. 29 ½ vuorokautta maan ympäri kiertämiseen, ja tästä syntyy kuukausirytm. Maan kierto akselinsa ympäri perustaa kosmologisen päivärytmin. Seitsemänpäiväisen viikon syntymiseen on puolestaan saattanut vaikuttaa kuun eri vaiheet: uusikuu, puolikuu, täysikuu, kuun viimeinen neljännes. On myös hyvin mahdollista, että seitsemänpäiväisen viikon syntyyn ovat vaikuttaneet sosiaaliset tekijät, jolloin sitä ei välttämättä voida yhdistää kuu-kuukauteen ja aurinkovuoteen.

Erilaisia viikkorytmejä

Viikkorytmin syntymiseen vaikutti todennäköisesti tarve jakaa kuukausi pienempiin osiin, jolloin tietyt päivät seuraavat järjestyksessä toisiaan. Tämä oli tarpeen sosiaalisen ja taloudellisen elämän rytmittämiseksi. Näin syntyi eri kulttuureissa erimittaisia viikkoja: Kiinassa viikko käsitti kymmenen päivää, vanhassa Roomassa kahdeksan päivää ja Kaksoisvirtainmaassa sekä Israelissa seitsemän päivää. Tyypillisesti tämän viikkosyklin sisällä **yksi** päivä määrittyi erityisesti uskonnollisen sisältönsä vuoksi: juutalaiset viettävät sapattia lauantaina, kristityillä pyhäpäivä on sunnuntai, muslimeilla puolestaan perjantai.

Jo 8. vuosisadalla eKr. Mesopotamiassa joka 7., 14., 21., ja 28. päivä olivat työstä vapaita lepopäiviä. Jokaisen uudenkuun mukana alkoi laskenta uudelleen niin, että vanhan kuun 28. ja uuden kuun 7. päivän välillä saattoi olla kahdeksan tai yhdeksän päivän mittainen viikko. Tämän jälkeen taas päästiin seitsemän vuorokauden rytmiin neljäksi viikoksi. Luvulla seitsemän saattoi olla maaginen merkitys. Lisäksi se saattoi olla onnettomuuden luku. Myös monissa muissa kulttuureissa luku seitsemän näyttelee tärkeää osaa.

Israelin seitsemänpäiväinen viikko

Ensimmäinen kuunkierrosta riippumaton seitsemänpäiväinen viikko tavataan Israelissa. Seuraava esimerkki on Mooseksen toisesta kirjasta 20, 8-10: ”Muista pyhittää lepopäivä. Kuutena päivänä tee työtä ja hoida kaikkia tehtäviäsi, mutta seitsemäs päivä on Herran, sinun Jumalasi, sapatti. Silloin et saa tehdä mitään työtä, et sinä eikä sinun poikasi eikä tyttäresi, orjasi eikä orjattaresi, ei juhtasi eikä yksikään muukalainen, joka asuu kaupungissasi.” Tämä kielto koski myös kiireistä sadonkorjuun aikaa.

Tämä oma seitsemän päivän rytmi saattoi Israelissa olla myös protesti ympäristökansojen tähtikulttia sekä aurinko- ja kuukulttia (palvontaa) vastaan. Sapatti oli alun perin päivä, jolloin kaikki työ lakkasi. Myös orjat, muukalaiset ja eläimet olivat tällöin työstä vapaita. Myöhemmin ajateltiin tähän rytmiin itse luomisen mukaisuutta: Jumala lepäsi työstään seitsemäntenä päivänä. Myös Messiaan tuloa odotettiin sapattina. Näin maallisesta vapaapäivästä kasvoi uskonnollinen juhlapäivä, jota säädeltiin tarkasti ja joka erotti Israelin kaikista muista kansoista.

Planeettaviikko vanhassa Roomassa

Ensimmäisellä vuosisadalla (jKr.) muodostui kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa seitsenpäiväinen viikkorytmi, planeettaviikko. Tähän johti toisaalta juutalaisen seitsenpäiväisen viikon matkiminen, toisaalta sen taustalla olivat astrologiset käsitykset: uskottiin, että kutakin viikonpäivää hallitsi jokin planeetta. Näin kukin viikonpäivä nimettiin planeetan eli samalla jonkin jumalan nimellä seuraavasti:

- Lauantai – Saturnus
- Sunnuntai – Aurinko
- Maanantai – kuu
- Tiistai – Mars
- Keskiviikko – Merkurius
- Torstai – Jupiter
- Perjantai – Venus

Myös germaanisella kielialueella ja anglikaanisella kielialueella käytettiin viikonpäivistä nimiä, jotka yleensä viittasivat joko planeettoihin tai jumaliin (esim. Saksassa sunnuntai = Sonntag (aurinko on Sonne); maanantai = Montag (kuu on Mond) jne.)

Kristillinen viikko

Kristityt omaksuivat viikkorytmin juutalaisuudesta antaen kuitenkin päiville uutta sisältöä. Juutalaisen viikon ensimmäinen päivä (meidän sunnuntaimme) oli ”Herran päivä”, Jeesuksen ylösnousemuksen juhlapäivä. Juutalaisia paastopäiviä olivat maanantai ja torstai; kristityille paastopäiväksi tuli perjantai, Kristuksen kärsimisen päivä. Jokainen sunnuntai oli uusi pääsiäinen, ylösnousemuksen juhla, jolloin ylösnoussut Vapahtaja erityisesti oli omiensa luona.

Juliaaninen kalenteri

Juliaaninen kalenteri on ollut Euroopassa käytössä antiikin ajoista asti. Juliaaninen kalenteri on nimetty keisari Julius Caesarin mukaan, joka määräsi sen otettavaksi käyttöön Rooman tasavallan ajan ajanlaskukaaoksen vuoksi. Kalenterin kehitti aleksandrialainen tähtitieteilijä Sosigenes vuoden 46 eKr. aikoihin. Juliaanisessa kalenterissa vuodessa on 365 päivää, ja joka neljäs vuosi on karkausvuosi, johon lisätään karkauspäivä.

Vuodenvaihteena pidettiin tammikuun 1. päivää, koska tuolloin Rooman konsulit astuivat virkaansa. Kevätpäiväntasausta sattui tuolloin maaliskuun 25. päivään. Vuonna 325 Nikean kirkolliskokous puolestaan määritteli kevätpäiväntasausta maaliskuun 21. päivään. Pääsiäistä päätettiin viettää kevätpäiväntasausta seuraavan ensimmäisen täysikuun jälkeisenä sunnuntaina (näin tapahtuu edelleen). Vuosilukuja ei yleisesti käytetty. Roomassa vuodet luetteloiitiin alkaen Rooman kaupungin perustamisesta, jonka katsottiin tapahtuneen vuonna 753 ennen ajanlaskumme alkua.

Juliaanisen kalenterin omaksuivat myös kristityt, jotka muuttivat vuosiluvut alkamaan Kristuksen syntymästä. Tämän keksi 500-luvulla munkki Dionysius Exiguus. – keskiajalla huomattiin, että juliaaninen kalenteri ei ollut tarkka, vaan jäi jälkeen luonnollisista

vuodenajoista. Esimerkiksi kevätpäiväntasaus oli siirtynyt 1500-luvulle mentäessä maaliskuun 25. päivästä 11. päivään.

Ruotsi-Suomessa juliaaninen kalenteri oli käytössä vuoteen 1753 asti, mutta Venäjällä aina vuoteen 1918. Venäjän vallan aikana Suomessa ja Venäjällä oli siis käytössä eri kalenterit, jolloin asiakirjoihin merkittiin kahdet päiväykset. Pääosa ortodoksikirkoista käyttää edelleen juliaanista kalenteria.

Gregoriaaninen kalenteri

Gregoriaaninen kalenteri on nykyään yleisimmin käytössä oleva kalenteri. Joka neljäs vuosi kalenteriin lisätään karkauspäivä paitsi sadalla jaollisina vuosina (esim. v. 2000). Karkauspäivä on helmikuun 29. päivä. 1990-luvulle asti karkauspäiväksi Ruotsissa ja Suomessa nimitettiin helmikuun 24. päivää (silloin naiset saivat kosia!).

Gregoriaaninen kalenteri on juliaanista kalenteria huomattavasti tarkempi ajanlaskun kalenteri. Juliaanisen kalenteri korjaajaksi tuli paavi Gregorius XIII. Hän julkaisi 24.2.1582 määräyksen, jonka mukaan uuteen ajanlaskuun tuli siirtyä saman vuoden lokakuun 4. päivän jälkeen, jolloin hypättiin suoraan lokakuun 15. päivään. Vuonna 1582 uuteen kalenteriin siirryttiin Italiassa, Espanjassa, Portugalissa ja Puolassa, Ranskassa, Hollannissa ja Luxemburgissa, ja useimmissa katolisissa maissa lähivuosina. Protestanttiset ja ortodoksiset maat seurasivat esimerkkiä paljon myöhemmin. Suomen ortodoksinen kirkko siirtyi gregoriaaniseen kalenteriin vasta 1920-luvulla. Venäjän ortodoksinen kirkko käyttää edelleen juliaanista kalenteria, mistä syystä Venäjällä vietetään joulua 7. tammikuuta.

Keskusteltavaksi:

- Miten viikkorytmi on muuttunut oman elämämme aikana (vapaat lauantait, kauppojen aukioloajat jne.)?
- Miten arjen ja pyhän vaihtelu näkyy henkilökohtaisessa elämässämme?
- Eroavatko arki ja pyhä toisistaan?

3. KIRKKOVUOSI HISTORIASSA JA NYT

Käsitettä kirkkovuosi on luterilaisuudessa tulkittu omintakeisesti (eron tekemiseksi katolisuuteen) 1500-luvun loppupuolelta alkaen: haluttiin tehdä oma kirkollinen ajantulkinta alkaen adventista ja päättyen viimeiseen kolminaisuudenpäivän jälkeiseen sunnuntaihin sekä irrottaa se ”porvarillisesta vuodesta”. Edellytyksenä oli kristillinen juhlakalenteri, joka perustuu niin sanottuun pelastushistoriaan ja joka leimaa kaikkia jumalanpalveluksia.

Oma kristillinen juhlakalenteri syntyi jo, kun palestiinalainen kirkko asetti juutalaisten juhlapäivien rinnalle omat juhlangensa ja jumalanpalveluksensa, osittain juutalaiseen perinteeseen liittyen, osaltaan siitä eroon pyrkien. Viikkorytmissä sapatin tilalle tuli sunnuntai ”Herran päivänä”, ylösnousemuksen päivänä; vuoden rytmissä juutalaisen pääsiäisperinteen tilalle kristillinen pääsiäinen. Katolisessa perinteessä juhlapäiviä (pyhimystenpäiviä, muita juhlia jne.) oli runsaasti – ja on yhä edelleen. Reformaatio vähensi juhlapäivien lukumäärää sekä irtautui paastopakoista. Reformoiduissa kirkoissa alettiin viettää vain niin sanottuja suuria juhlapäiviä, mutta itse kirkkovuoden runko säilytettiin. Adventtiajasta tuli profeetallinen ”odotusaika” ja se menetti paastonaikaluonteensa. Sunnuntain jumalanpalvelukset kuitenkin kantavat pelastushistorian leimaa.

Kirkkovuosi tänään

Kirkkovuosi alkaa siis adventista marras- joulukuun vaihteessa ja päättyy vuotta myöhemmin tuomiosunnuntaihin. Adventtipyhiä on neljä, joulupäiviä kaksi. Aikaisemmin joulupäiviä (siis pyhä- ja vapaapäivinä vietettyjä) oli kuitenkin neljä, sillä neljäs oli ”Viattomien lasten päivä”, Betlehemin lastenmurhan muistopäivä. Myös Uudenvuodenpäivä, vaikka ei olekaan varsinaisesti kirkkovuoteen liittyvä, on pyhä- ja vapaapäivä. Loppiainen, tammikuun 6. päivä, on puolestaan niin sanottu arkipyhä, jolloin se on ”liikkuva” pyhäpäivä viikonpäivän suhteen.

Laskiaisesta alkaa paastonaika, joka päättyy kärsimysviikkoon ja pääsiäiseen. Kiirastorstai ja Pitkäperjantai ovat kirkollisia pyhiä, joista pitkäperjantai on myös yleinen vapaapäivä. Pääsiäispäiviä on kaksi, jolloin pääsiäismaanantai on myös vapaapäivä. Helatorstai on neljäkymmentä päivää pääsiäisestä ja on myös arkipyhä, kansallinen vapaapäivä. Helluntai on puolestaan kymmenen päivää helatorstain jälkeen.

Viikko helluntain jälkeen on Kolminaisuuden päivä, josta alkaa kirkkovuoden niin sanottu juhlaton kausi. Tähän ”juhlattomaan” kauteen sisältyvät kuitenkin esimerkiksi Mikkelin päivä sekä Pyhäinpäivä (entinen ”Pyhäinmiesten päivä”), jota vietetään lauantaina marraskuun alussa. – Kansallisia vapaapäiviä ovat Itsenäisyyspäivä joulukuun kuudentena sekä Vappu toukokuun ensimmäisenä.

Keskusteltavaksi:

- Miten kirkkovuosi näkyy omassa elämässäsi?
- Opintoaineiston sivulla 2. on kuvattu kirkkovuoden kulku. Oletko nähnyt kuvan aiemmin? Mitä ajatuksia se herättää?
- Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa käytetään kirkkovuoden jumalanpalveluksissa viittä liturgista väriä: valkoista, punaista, vihreää, violetta tai tumman sinistä ja mustaa. Mitä ajatuksia värit herättävät ja mitä ne symboloivat? (lisätietoa kirkkovuoden väreistä esim. www.evl.fi)

4. ADVENTTIAIKA

Keskiajan lopulla läntisessä kristikunnassa vakiintui käytäntö, jonka mukaan uusi kirkkovuosi alkaa ensimmäisestä adventtisunnuntaista. Sana adventti tulee latinankielisestä nimestä "Adventus Domini", Herran tuleminen. Ensimmäinen varma tieto niin sanotusta adventinajasta on 400-luvulta. Tällöin Toursin piispa Perpetuus esitti, että 11. marraskuuta alkaen vietetään viikoittain kolmea paastopäivää joulun asti. Ajan kuluessa adventtiviikkojen lukumäärä vaihteli kolmesta kuuteen, kunnes päädyttiin neljään adventtisunnuntaihin. Ensimmäisestä adventtisunnuntaista – joka on aikaisintaan 27. marraskuuta ja viimeistään 3. joulukuuta – alkaa jouluaattoon asti ulottuva adventtiaika, jota kutsutaan myös adventtipaastoksi tai pieneksi paastoksi erotuksena pääsiäistä edeltävästä suuresta paastosta. Adventtiaika on valmistautumista joulunajan kirkolliseen juhla-kauteen, Vapahtajan tulemiseen.

Ensimmäinen adventtisunnuntai

Kullakin adventtisunnuntailla on oma teemansa. Ensimmäistä adventtisunnuntaita kutsutaan "Nöyrytymisen adventiksi". Nimitys johtuu siitä, että päivän evankeliumitekstissä kerrotaan, miten Jeesus ratsastaa "alhaisena kuninkaana" Jerusalemiin aasilla. Tämä kertomus on tallennettuna kolmessa evankeliumissa (Matteus, Markus ja Luukas) ja luetaan jumalanpalveluksissa vuorovuosin. Evankeliumitekstin johdosta adventti liittyy myös palmusunnuntain ja pääsiäisen tapahtumiin.

Ensimmäisestä adventtisunnuntaista on aikojen saatossa tullut ilojuhla. Siihen kuuluu erottamattomasti Hoosianna -hymnin (nykyisen Virsikirjan virsi n:o 1) laulaminen seisaalleen nousten. Hymnin sävelsi 1700-luvun lopulla saksalainen G.J. Vogler. Hymni esitettiin Suomessa ensimmäisen kerran jo varsin pian säveltämisen jälkeen, vuonna 1807. Huudahdus "Hoosianna!" on tervehdys- ja rukoushuuto: "Herra auta, Herra pelasta!", jolla kansanjoukko tervehti Jerusalemiin ratsastavaa Jeesusta. Tätä samaa huudahdusta pidettiin jo ennen Jeesuksen aikaa yleisenä Jumalalle – mutta myös kuninkaalle – osoitettuna juhlahuutona ja riemunilmauksena. Ensimmäisen adventin liturginen väri on valkoinen, juhlan ja ilon väri.

Muut adventtisunnuntait

Toisen adventtisunnuntain teema on "Kunnian adventti". Aihe viittaa Kristuksen tulemiseen kunniansaan aikojen lopulla eli niin sanottuun Kristuksen toiseen tulemiseen. Kaikkien kolmen vuosikerran evankeliumit puhuvat aikojen lopusta ja Jumalan valtakunnan tulemisesta. Toisen adventtisunnuntain liturginen väri – samoin kuin seuraavien sunnuntain - on katumukseen, paastoon ja odotukseen viittaava violetti. Paasto-teemasta on yhä muistutuksena joulupöytään kuuluva kalaruoka.

Kolmas adventtisunnuntai on "hengen adventti". Nimitys viittaa Kristuksen hengelliseen tulemiseen luoksemme ja seurakunnan keskelle sanassa ja sakramenteissa. Päivän raamatullinen keskushenkilö on Johannes Kastaja, Jeesuksen edelläkävijä. Hänestä puhuvat kaikki kolme evankeliumia. Johannes on merkki siitä, että profeettojen ennustukset olivat täyttymässä: Vapahtaja oli pian tulemassa.

Neljäs adventtisunnuntai kantaa ”pyhittymisen” teemaa. Sunnuntai on kirkossamme omistettu lasta odottavalle Marialle, Herran äidille. Vapahtajan äidin odotus yhtyy meidän odotukseemme Vapahtajan syntymästä. Sunnuntaista alkaa jouluun valmistautumisen loppuvaihe. ”Ihmisen sisäisen mielialan tulee olla valmis suuren sanoman vastaanottamiseen” (Kirkkokäsikirja). Sunnuntain liturginen väri on violetti, mutta se voi olla myös sininen, Marian väri.

Adventinvieton tapoja

- **Adventin virret**

Adventin virret ovat virsikirjassamme n:ot 1 – 15. Tutuimpia ovat ehkä virsi 2: ”Avaja porttis’ ovesi”, virsi 7: ”Valmistu Herran kansa” ja ehkä uusimpana virsikirjaan ensimmäisen kerran vuonna 1986 otettu ”Tiellä ken vaeltaa”.

- **Alttariköydän kynttilät**

Kirkoissa seurataan adventin edistymistä mm. alttariköydän kynttilöillä: ensimmäisenä adventtina sytytetään yksi kynttilä, seuraavana toinen jne. Tapa on tullut käyttöön myös seurakunnan lapsityössä seurakunnan kerhoissa. Kerhoissa lauletaan tällöin nelisäkeistöistä virttä n:o 13: ”Nyt sytytämme kynttilän”. Adventin kynttilöillä on myös symbolinen sisältö. Ensimmäinen on ”toivon” kynttilä, toinen ”rauhan” kynttilä, kolmas ”rakkauden” kynttilä ja neljäs ”ilon” kynttilä. Monissa kodeissa valaistaan ensimmäisestä adventtisunnuntaista alkaen ikkunat seitsenhaaraisella adventtikyntteliköllä. Adventtikynttilöiden sytyttäminen on lähtöisin Saksasta, samoin kuin adventtitähden ripustaminen ikkunaan.

- **Kauneimmat joululaulut**

Adventtiaikaan ovat muutaman vuosikymmenen ajan kuuluneet Kauneimmat joululaulut -tilaisuudet, joita järjestetään lähes kaikissa seurakunnissa ja kirkoissa. Tämä uusi adventtiperinne on lähtöisin Suomen Lähetysseurasta, joka julkaisee joka vuosi uuden laulukokoelman tilaisuuksia varten.

- **Adventti- eli joulukalenterit**

Joulukalenteri on joulun odotukseen liittyvä esine, jonka avulla esimerkiksi lapsille on helppoa laskea päiviä jouluun. Kalentereihin kuuluu päivittäinen yllätys: Mitä löytyy kalenterin luukun takaa?! Ensimmäinen painettu joulukalenteri ilmestyi Saksassa vuoden 1904. Adventtikalenterit toivat Suomeen partiolaiset, jotka edelleen myyvät kalentereita toimintansa rahoittamiseksi.

Kysymyksiä pohdittavaksi

- Miten koit adventtiajan lapsena? Miten koet sen nyt?
- Miten adventti näkyy kodissasi / elämässäsi?
- Mitä adventtiaika merkitsee Sinulle?

5. JOULU

Jouluevankeliumi

Luukkaan evankeliumin toinen luku kertoo Jeesuksen syntymästä: Keisari Augustuksen määräämän veronkannon vuoksi Josef ja lasta odottava Maria joutuivat lähtemään kotikaupungistaan Nasaretista Betlehemiin, joka oli Joosefin suvun ja kuningas Daavidin jälkeläisten heimoaluetta. Siellä lapsi syntyi köyhiin olosuhteisiin. Hänen kehtonaan toimi eläinten seimi. Enkelit julistivat kedolla laumojaan vartioiville paimenille Vapahtajan syntymää ja lauloivat ”Kunnia olkoon Jumalalle korkeuksissa” (”Gloria in excelsis Deo”). Paimenet löysivät tallista vastasyntyneen ja levittivät uutista ja sanomaa hänen syntymästään.

Jeesuksen syntymän historialliset kiinnostavat kohdat

Jouluevankeliumissa mainitaan kolme hallitsijaa: keisari Augustus, Syyrian maaherra eli käskynhaltija Quirinius ja Kuningas Herodes.

Keisari Augustus

Augustuksen elinvuodet olivat 63 eKr.- 14 jKr. Augustus oli mahtava, Rooman valtakunnan aluetta hallitseva keisari. Hän liitti vuonna 30 eKr. valtakuntaansa Egyptin ja omaksui Egyptissä jo faaraoiden ajalta peräisin olevan verotuskäytännön. Jo parin vuoden kuluttua hän aloitti Galliassa verollepanotoimet ja laajensi niitä sitten muuhun valtakuntaan.

Verollepanon alkuvaiheessa luetteloiitiin suunnitelmallisesti verotettavat henkilöt ja asiat. Jokaisen oli henkilökohtaisesti saavuttava ilmoittautumispaikkaan, jossa laadittiin henkilöluettelo, annettiin veroilmoitukset, allekirjoitettiin ne ja vannottiin keisarinvala (juutalaiset olivat tästä valasta vapautettuja). Ensimmäinen yleinen verollepano tapahtui vuonna 28 eKr, ja sen jälkeen niin sanottu suuri verollepano joka 20. vuosi.

Quirinius (ent. raamatunkäännöksen Kyrenius) ja Herodes

Ajanlaskumme alkuaikoina Syyriassa oli kaksi käskynhaltijaa eli maaherraa, ”hegemonia”: Saturnius ja Quirinius. Heidän keskinäisessä työnjaossaan Quiriniuksella oli tuomarin ja sotilasjohtajan valta. Käskynhaltija oli suorassa alistussuhteessa itseensä keisariin ja oli näin ollen alueen (Syyrian) korkein vallankäyttäjä.

Herodes oli Juudean alueen niin sanottu neljännesruhtinas eli kuningas. Hänet tunnetaan historiassa erityisen julmana hallitsijana, joka suoritti lukuisia joukkomurhia. Hän vainosi Galilean vuorilla oleskelevia partisaaneja. Vuonna 37 eKr. hän otti asuinpaikakseen Jerusalemin ja huolehti heti siitä, että hänen edeltäjänsä ja kilpailijansa surmattiin, samoin suuri joukko hovin ja suuren neuvoston jäseniä. Seuraavina vuosina hän surmautti vaimonsa sekä tämän sukua, kuristutti v. 7 eKr. poikansa Aleksanderin ja Aristobuloksen sekä myöhemmin poikansa Antipaterin. Lisäksi hän pani toimeen laajan teloitustoiminnan häntä vastustaneiden juutalaisten fariseusten keskuudessa. Herodes kuoli todennäköisesti v. 1 ennen ajanlaskumme alkua, mikä on tärkeä tieto Jeesuksen syntymävuoden ajoittamisessa.

Betlehem

Betlehem oli kuningas Daavidin (kuninkaana noin v. 1000 – 960 eKr.) syntymäkaupunki ja hänen jälkeläistensä heimo- ja kotikaupunki, jossa odotettiin ”Uuden Daavidin” eli messiaan kerran syntyvän: ”Sinä Betlehem, sinä Efrata, sinä olet pienin Juudan sukukuntien joukossa! Mutta sinun keskuudestasi nousee Israelille hallitsija” (Miika 5, 1).

Kun verollepano määrättiin, tuli kaikkien Daavidin sukuun kuuluvien ilmoittautua Betlehemissä (8 km etelään Jerusalemissa). Näin joutuivat Joosef ja Maria lähtemään matkalle Betlehemiin, vaikka asuivat kaukana pohjoisessa, Galilean maakunnassa, Nasaretin kaupungissa.

Tietäjät

Matteuksen evankeliumi, josta Loppiaisena luetaan jumalanpalveluksissa teksti (Mt 2, 1-12) kertoo, miten Jeesuksen syntymän jälkeen ”Jerusalemiin tuli idästä tietäjiä” tiedustelemaan uuden kuninkaan syntymästä. He olivat nähneet kuninkaan tähden ja lähteneet osoittamaan kunnioitusta. Kuningas Herodes pyysi tietäjiä tulemaan kertomaan hänellekin uudesta kuninkaasta, kun hänet löytäisivät.

Tietäjiä kutsutaan idässä ”maageiksi”. Maagit olivat sekä tähtien tutkijoita että lääketieteen harjoittajia ja kuninkaiden lähimpiä neuvonantajia. Heitä pidettiin aikansa parhaimpina tähtien tuntijoina ja tähdistäennustajina. Ajan kuuluisin tähtitorni oli Babylonia Sipparissa, Eufrat joen varrella. Torniin oli pääsy vain kuninkailla ja maageilla.

Betlehemin tähti

”Missä se juutalaisten kuningas on, joka nyt on syntynyt? Me näimme hänen tähtensä nousevan taivaalle ja tulimme osoittamaan hänelle kunnioitustamme”, kysyivät tietäjät.

Betlehemin tähti-ilmiötä on selitetty historian aikana monin tavoin: Kysymyksessä on saattanut olla komeetta eli pyrstötähti, tähdenlento tai räjähtävä supernova. Todennäköisin selitys lienee planeettakonjunktio eli kahden tai useamman taivaankappaleen näkyminen yhtäaikaan, ”päällekkäin” ja samassa suunnassa maasta katsottuna. Kauan oli vallalla käsitys, että Jupiter (maailman hallitsijan tähti), Saturnus (Palestiinan tähti) kohtasivat Kalojen tähtikuviossa (lopunaikojen tähti), ja tästä muodostuisi Betlehemin tähti-ilmiö. Tämä kohtaaminen tapahtui kuitenkin jo vuonna 7. ennen ajanlaskumme alkua.

Uusimpien tutkimusten mukaan joulun tähdeksi on kuitenkin nimitetty Venuksen ja Jupiterin kohtaaminen Leijonan tähdistössä vuosina 3/2 eKr. Konjunktio on kestänyt muutamia viikkoja, vaikka täydellinen päällekkäisyys on ollut nähtävissä vain yhden yön. Professori Heikki Oja Helsingin Yliopiston almanakkatoimistosta kirjoittaa: ”Venuksen kiertorata on maan sisäpuolella ja Jupiterin maan ulkopuolella. Planeetat osuvat harvoin maasta katsottuina samalle akselille, mutta vuonna 2 eKr. ne näkyivät hetkellisesti maahan yhtenä kirkkaana tähtenä. Mitä kirkkaammin tähti säteilee, sitä suuremmalta se taivaalla näyttää.” Ojan mukaan vuosien 3/2 konjunktio täyttää joulun tähden kriteerit sekä ilmiön ajan että sen keston suhteen. Venus ja Jupiter kohtavat toisensa vastaavalla tavalla silloin tällöin: viimeksi vuonna 1818 ja seuraavan kerran vuonna 2065, jolloin sitä ei voi paljain silmin havaita

(konjunktio tapahtuu valoisana aikana). Sen sijaan vuonna 2123 ne osuvat yksiin pimeällä taivaalla ja ovat nähtävissä.

Jeesuksen syntymän ajoitus

Jouluevankeliumeissa mainittujen hallitsijoiden (Augustus, Quirinius ja Herodes) käytettävissä olevien tietojen mukaan Jeesuksen on täytynyt syntyä ennen vuotta yksi jälkeen ajanlaskumme alun, jolloin Herodes kuoli. Tähtitieteellisesti Jeesuksen syntymä on mahdollisesti tapahtunut syyskuussa vuonna kolme ennen ajanlaskumme alkua, mahdollisesti syyskuun 11. päivänä, täydenkuun aikaan, jolloin alkoi myös juutalaisten uusi vuosi.

Joulu kristillisessä perinteessä ja kirkkovuodessa

Kristillisissä kirkoissa joulua alettiin viettää erityisenä juhlapäivänä vasta 300-luvulla. Jotkut kirkon isät sijoittivat Jeesuksen syntymän tammikuun 6. päivään, josta seuraa nykyinen loppiaisen vietto (aiheena Betlehemin tähti, tietäjät, lähetystyö). Katolisissa maissa loppiaisen on yhä joulua näkyvämpi juhlapäivä, erityisesti lahjojen antamisen päivä ja myös mitä selvimmin ”maallinen” juhla.

Varhaiset kirkon opettajat, ”kirkkoisät” (100-luvulta lähtien) halusivat sijoittaa Jeesuksen syntymän ja sen vieton talvipäivän seisaukseen. Jeesuksen biologisen syntymän päivä ei ollut niin tärkeä kuin syntymän symbolinen ja uskonnollinen merkitys. Tällöin Jeesuksen syntymän juhlaa olisi tullut viettää joulukuun 21. ja 22. päivänä, jolloin pimeä aika lyhenee ja valo alkaa voittaa pimeyden.

Rooman valtakunnassa talvipäivän seisausta oli keisari Aurelianusen aloitteesta ruvettu viettämään voittamattoman auringonjumalan juhlapäivänä (natale solis invicti) 25. joulukuuta. Kun 300-luvulla kristinuskosta tuli valtakunnanuskonto, Kristityt kristillistivät tämän juhlapäivän Jeesuksen syntymäjuhlaiksi.

Joulukuun 26. päivää vietetään marttyyri Stefanuksen muistopäivänä eli Tapaninpäivänä. Kahta seuraavaa päivää on perinteessä kutsuttu arki-, keski- tai pikkupyhiksi. Edellistä päivää eli 3. joulupäivää vietettiin ja vietetään apostoli Johanneksen (Johanneksen evankeliumin kirjoittajan) päivänä ja jälkimmäistä ”Viattomien lasten päivänä” eli 4. joulupäivänä. Päivä saa aiheensa Betlehemin lastenmurhasta ja Jeesuksen perheen paosta Egyptiin.

Joulu kirkossamme - jumalanpalvelukset

Jouluaikana jumalanpalveluksia vietetään jouluaattona, jouluyönä, jouluaamuna ja joulupäivinä. Joulupäivien ja loppiaisen liturginen väri on valkoinen, juhlan ja ilon väri. Tapaninpäivän liturginen väri on punainen muistuttaen marttyyriudesta. Jouluajan jumalanpalveluksissa luetaan evankeliumi Luukkaan mukaan, paitsi joulupäivänä, jolloin evankeliumina on Joh 1:1-14: ”Alussa oli Sana. Sana oli Jumalan luona . . .”

Virsikirjan jouluvirret ovat numerot 16 – 35. Virsikirjauudistuksessa vuonna 1987 joulunajan virsien numerointi muuttui: jouluvirsien osastoon tuli 7 uutta virttä, mutta Lutherin jouluvirsi ”Enkeli taivaan” säilytti entisen numeronsa 21. Myös rakastetut hengelliset joululaulut ”Maa on niin kaunis” ja ”En etsi valtaa loistoa” (Virsikirjassa: En valtaa, kultaa loistoa. .”) saivat paikkansa Virsikirjassa.

Joulutapoja

- **Joulukuusi**

Vuonna 1845 eräs saksalainen taiteilija (Schwerdgeburt) maalasi taulun, joka esitti Martti Lutheria viettämässä joulua perheensä parissa. Kuvassa Luther itse säestää laulua kitaralla, pöydällä on kaunis joulukuusi, siinä on oksilla kynttilät ja enkelinkuva latvassa. Tämä kuva julkaistiin Suomessa 1870-luvulla, ja se lisäsi olennaisesti joulukuusen tuloa myös suomalaisiin koteihin. Saksassa joulukuusta oli käytetty joulunvietossa ainakin 1500-luvulta asti.

- **Hautausmaiden joulukynttilät**

Ortodoksisilla haudoilla on poltettu kynttilöitä kauan ilman mitään erityistä juhlapäivää. Luterilaisille hautausmaille ensimmäiset joulukynttilät ilmestyivät 1920-luvun alussa. Varhaisin tieto on Helsingin Vanhalta hautausmaalta vuodelta 1921: tällöin ylioppilas Lyyli Grotenfelt sytytti kynttilän syyskuussa kuolleen sisarensa haudalle. Tapa alkoi hiljalleen levitä, mutta vasta sotien jälkeen kynttiläin sytyttäminen jouluna haudoille alkoi yleistyä.

- **Joulupukki, tontut ja lahjat**

Joulupukki-perinne juontaa juurensa 300-luvulla eläneeseen Myrnan piispa Nikolaukseen, pyhään Nikolaukseen. Hän kuoli perimätiedon mukaan joulukuun 6. päivänä. Hänen muistopäivästään on sekä idän että lännen kirkoissa kehittynyt huomattava juhla, joka Suomessa sattuu Itsenäisyyspäivään (nimipäivä: Niilo, Niko, Niklas, Niki, Nikolai). Kansanperinteessä Nikolaus on ollut mm. Suomessa metsälintujen suojelija. Toisaalta hän on Euroopassa ollut merenkulkijoiden suojelija, jonka maine tässä tehtävässä saapui jo keskiajalla Suomeen Saksalaisten Hansakauppiaiden tuomana. Lahjoja jakeleva joulu-ukkomme on alun pitäen ollut Pyhä Nikolaus, joka Saksassa ja Britanniassa vielä suorittaa lahjojen jakamista. Suomeen käytäntö lahjoja jakavasta myyttisestä olennot saapui vasta 1800-luvulla. Lahjoja jakelevat tontut ovat meillä vielä nuorempi perinne. Tontut lahjoineen tulivat muotiin lähinnä koulujen kuusijuhlissa. Maalaisoloissa joululahjat heitettiin sisälle ovelta tai taloissa vieraili nelijalkainen joulupukki.

- **Joulukadut**

Suomessa adventtiaikaan liittyy pikkujoulukausi. Pikkujoulun vietto yleistyi ensin Helsingissä ja sitten muualla ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Pikkujoulun alkamista juhlistaa esimerkiksi Helsingissä joulukadun avaaminen, monilla muilla paikkakunnilla (mm. Turussa) suuren joulukuusen pystyttäminen näkyvälle paikalle. Ensimmäinen ”julkinen” joulukuusi sähkökynttilöin pystytettiin tietävästi Helsingissä Senaatintorille. Ensimmäinen kaupallinen joulukatu Helsingissä oli Kluuvikatu. Suureksi joulukaduksi valikoitui kuitenkin Aleksanterinkatu vuodesta 1974 lähtien. Joulukadun idea saatiin Tukholmasta.

- **Muita joulutapoja:**

Joululaulut, joulusadut ja legendat, koulun joulujuhlat, jouluateriat, tapaninpäivän kyläily

Keskusteltavaksi:

- Mitä muistat lapsuuden jouluista?
- Mitä muistat lapsuuden / aikuisuuden joulukirkoista?
- Mikä on mieluisin joululahjasi /joulumuistosi?
- Mitkä ruoat kuuluvat ehdottomasti joulupöytääsi? Entä mikä on lempijoululaulusi?
- Onko omalla kotipaikkakunnallasi jotain erityisiä joulutapoja?
- Muistatko sota-ajan jouluja? Millaisia ne olivat?

6. UUDENVUODEN AIKA

Kirkollinen sisältö

Kun historian kuluessa uuden vuoden alku vakiintui tammikuun ensimmäiseen päivään, alettiin kirkoissa viettää uudenvuoden aattona jumalanpalveluksia, joiden sisältönä on ajan kulumisen ajattelemisen ja muistaminen. Jumalanpalveluksissa muistutetaan siitä, että elämämme ei riipu vain kulloisenakin aikana maailmassa vallitsevasta tilanteesta, laeista tai vallanpidosta vaan elämä on jatkuvasti Jumalan kädessä ja ohjauksessa. Uuden vuoden aattona tahdotaan virittää sekä kiitokseen että katumukseen ja rohkaista uskomaan myös siihen, että Jumala antaa mahdollisuuden uuteen alkamiseen.

Uudenvuoden aaton jumalanpalveluksissa käytettävä evankeliumiteksti on Lk 15:6-9, Jeesuksen vertaus. Siinä maanomistajalla on puutarhassaan viikunapuu, joka ei kolmeen vuoteen ole tehnyt hedelmää. Niinpä hän antaa puutarhurille käskyn kaataa tuo hedelmätön puu. Mutta puutarhuri pyytää, että puun annettaisiin olla paikallaan vielä vuoden ajan. Puutarhuri lupaa erityisesti keskittyä tuon puun hoitamiseen; jospa se kuitenkin tuottaisi hedelmää. ”Jollei niin käy, käske sitten kaataa se”, hän pyytää isännältään.

Yhtenä lukutekstinä jumalanpalveluksessa on Saarnaajan kirjan luku 3, joka kuvaa aikaa ihmiselämän vaihteitten ja tehtävien näkökulmasta:

*”Kaikella on määrähetkensä,
aikansa joka asialla taivaan alla.
Aika on syntyä
ja aika kuolla,
aika on istuttaa
ja aika repiä maasta,
aika surmata
ja aika parantaa,
aika on purkaa
ja aika rakentaa,
aika itkeä ja aika nauraa..”*

Aaton jumalanpalvelusten sisältö korostuu myös silloin käytettävistä Virsikirjan virsistä: ”Jo vanha vuosi mennyt on, sun kiitos Jeesus olkohon” (virsi 36). ”Taas on yksi vuosi mennyt saamastani ajasta” (virsi 37). ”Pois juoksee aika joutuiseensa, me väistymme kuin varjot maan” (virsi 38,2). Sama sisältö on Kirkkokäsikirjan jumalanpalveluksen rukouksissa:

*”Iankaikkinen isä.
Sinun aikasi ei pääty eivätkä vuotesi loppu.
Päivämme ovat sinun kädessäsi.
Vuosien kulkiessa,
päiviemme haihtuessa savun lailla
meidät on kuitenkin kirjoitettu sinun aikaasi.
Ikuisuuden ja nykyisyyden Jumala,
sinulle tahdomme elää ja olla olemassa.
Ota vastaan ylistyksemme
Jeesuksen Kristuksen tähden.”*

Uudenvuoden tapoja

- **Enteet**

Vuodenvaihteessa on saanut ”ilmauksensa ihmisen kiihkeä halu tietää jotakin tulevaisuudestaan” (Kustaa Vilkuna). Vuodenvaihteen on katsottu ”ikivanhoista ajoista saakka” olevan sellainen ajankohta, jolloin on mahdollista erilaisin menetelmin raottaa kohtalon esirippua, tutkia *enteitä*. Etenkin kaksi suurta elämäkysymystä on tällöin esillä: naimisiin pääsy (nuoret) ja kuolema (vanhat ja sairaat). Keskipolvelle taas vuodentulo ja ansiomahdollisuudet ovat keskeisiä.

- **Tinojen valaminen**

Laajalle levinnyt ja yhä jatkuva tapa on tinojen valaminen. Valinkauhassa sulatettu tina kaadetaan nopealla kumouksella vesisankoon. Erilaisiksi kuvioiksi jäähtyneestä tinasta koetetaan nähdä muotoja ja kuvioita, joista voitaisiin ennustaa tulevaa. Esimerkiksi jos tinan pinnassa on pientä ryhelmää, se tietää rahantuloa, mustat täplät surua, möhkälemäinen muoto sairautta, risti kuolinsanomiamia jne.

Uudenvuoden aaton monenlaisista kansantavoista on kattava selvitys Kustaa Vilkun kirjassa Vuotuinen ajantieto.

Uudenvuoden päivä

Uuden vuoden alkamista on historian kuluessa vietetty vaihtelevina ajankohtina. Rooman valtakunnassa vielä meidän ajanlaskumme alkupuolella uuden vuoden katsottiin alkaneen maaliskuun ensimmäisenä päivänä. Kun Roomassa vuodesta 153 eKr. alettiin tammikuun ensimmäistä päivää viettää virkojen vaihtumisen päivänä, oli tällä vaikutusta koko ajanlaskuun. Keisari Julius Caesar vahvisti vuonna 46 eKr. vuoden alkamisajaksi juuri tuon tammikuun 1. päivän. Päivää alettiin viettää moninaisin juhlallisuuksin ja lahjoja jakamalla. Uuden vuoden alun päivään siirtyivät monet entiset roomalaiseen Saturnalia juhlaan liittyvät tavat, joita kirkossa alettiin jo varhain keskiajalla pitää pakanallisina. Saturnalia-juhlia vietettiin maanviljelyksen jumalan Saturnuksen kunniaksi. Juhlaan kuuluivat sekä temppelissä että kodeissa suoritettut uhrin ja lahjojen antaminen. Lisäksi oli lupa pelata uhkapelejä sekä valittiin karnevaalikuningas, joka saattoi määrätä ihmiset tekemään mitä tahansa.

Kirkko reagoi näihin juhlatapoihin korostamalla kristillisen uskon tapoja. Pakanallisten juhlien vastakohtana alettiin järjestää kyseisenä päivänä katumusjumalanpalveluksia, joissa kehoitettiin paastoon. Tästä on säilynyt vanha kirkollinen ohje, joka ohjaa elämää juuri päinvastaiseen suuntaan kuin mihin pakanallisissa juhlissa pyrittiin:

”Joka haluaa antaa uudenvuoden lahjoja, hänen tulee jakaa almuja; jolla on halu laulaa hillittömiä lauluja, hän vaihtakoon ne Raamatun Sanan harrastamiseen; joka haluaa kiiruhtaa teatteriin, kiiruhtakoon kirkkoon; jotka tahtovat juoda itsensä humalaan, paastokoon.”

Toisaalta monet ”viattomat” Saturnalia-juhlan tavat siirtyivät ajan mittaan kristillisiin karnevaali- ja joulujuhliin.

Katolisessa kirkossa alettiin 500-luvulla vuoden ensimmäistä päivää viettää neitsyt Marian syntymäpäivänä: Natale sanctae Mariae. Kuitenkin pian varsinainen Marianpäivä (25. maaliskuuta) ja Marian taivaaseenastumisen päivä sivuuttivat Marian syntymäpäivän, joka jäi pois käytännöstä. Espanjassa ja Galliassa alettiinkin vuoden ensimmäistä päivää viettää Jeesuksen ympärileikkauksen ja nimenantamisen juhlanä ja tämä sisältö on Uudenvuoden päivällä säilynyt siitä alkaen. Joulusta oli kulunut kahdeksan päivää ja siksi päivän aiheella oli raamatullinen perusta: "Kun oli tullut kahdeksas päivä ja lapsi oli ympärileikattava, hän sai nimen Jeesus, jonka enkeli oli ilmoittanut ennen kuin hän sikisi äitinsä kohdussa" (Kirkkokäsikirjan Uudenvuoden päivän evankeliumiteksti). Jeesus-nimi merkitsee "Herra on apu" tai "Herra pelastaa". On huomattava, että kalenterissamme vuoden ensimmäiselle päivälle ei ole sijoitettu kenenkään muun nimipäivää.

Uskonpuhdistaja Martti Luther polemisoi uudenvuoden päivän viettämistä tammikuun ensimmäisenä päivänä, jolloin hänen mielestään tuli korostaa juuri Jeesus-nimeä. Lutherille vuosi alkoi Jeesuksen syntymästä, joulusta. Tästä huolimatta kirkossa on pidetty kiinni uudenvuoden jumalanpalveluksista ja uudenvuoden vietosta tammikuun ensimmäisenä päivänä. "Porvarillisen" vuoden alkamisen juhlimista tammikuun 1. päivänä ei nähdä ongelmana. Esimerkiksi Kirkkokäsikirjassa Uudenvuoden päivän jumalanpalvelusaineistossa virsissä ja rukouksissa Jeesuksen nimipäivä ja vuoden alkaminen ovat sopusoinnussa:

*"Kun jälleen aloitamme me uuden vuotemme,
nöyrästi tunnustamme, sinua, Herramme.
Aikamme pakenee, kiinnitä sydämemme
nimeesi, Jeesuksemme, valppaiksi meidät tee." (virsi 39, 4)*

Uudenvuoden päivän rukous:

*"Herra Jeesus Kristus.
Sinä olet tullut ajalliseen elämäämme
antaaksesi meille ikuisen elämän.
Tahdomme alkaa uuden vuoden sinun nimessäsi.
Vahvista meitä kohtaamaan sen ilot ja vaikeudet.
Lisää luottamustamme ja lujita toivoamme.
Kuule meitä, sinä, joka elät ja hallitset
Isän Ja Pyhän Hengen kanssa aina ja ikuisesti."*

Loppiainen 6. tammikuuta

Loppiaisen vanhin nimitys on ollut *Epifania*, joka merkitsee "ilmestymistä" tai "Jumalan kirkastumista". Idän kirkoissa loppiaista vietettiin alun perin Jeesuksen syntymäjuhlanä, jolloin jumalanpalveluksissa käytettiin teksteinä Jeesuksen syntymä- ja lapsuuskertomuksia. Läntisissä kirkoissa Loppiaisen raamatullisena sisältönä oli Itämaan tietäjien saapuminen Jeesus-lastä kunnioittamaan. Loppiaisen sanomassa korostui tällöin Jeesus-Vapahtajan merkitys koko maailman valonä. Tietäjät olivat vieraiden kansojen edustajia, jotka hakeutuivat Kristus-valon luo. Loppiaisesta onkin muodostunut kirkkovuodessa yksi lähetysajatuksen keskeisistä pyhäpäivistä.

Ikivanha perinne kertoi myös tietäjien, kolmen kuninkaan nimet: Balthazar, Melkior ja Kaspar. Keski-Euroopassa on tapana, että lapset kiertävät talosta taloon laulamassa esiintyen tietäjinä. Jos ja kun heille annetaan pieni palkinto esiintymisestä, he lähtiessään kirjoittavat kiitoksena talon ulko-oveen liidulla tietäjien nimien etukirjaimet: B+M+K ja vuosiluvun, jolloin heidät on otettu talossa vastaan.

Nuutin päivä – 7. tai 13. tammikuuta

Loppiainen-nimi viittaa joulujän loppumiseen. Tosin suomalaisessa kansanperinteessä loppiainen joulujän loppuna jäi Nuutin päivän varjoon. Nuutin päivä on Tanskan pyhän Knut-kuninkaan (murhattiin 7.1.1131) muistopäivä. Alun perin Nuutin päivä sijoittuikin loppiaista seuraavaan päivään, tammikuun seitsemänteen. Mutta 1700-luvun alusta päivä on ollut nykyisellä paikallaan tammikuun 13. päivänä. Joka tapauksessa Suomessa katsottiin joulujän loppuvan Nuutin päivänä, vietettiinpä tätä 7. tai 13. tammikuuta. Joulurauha ja joulukemut loppuivat Nuutin päivänä. Suomessa Nuutin päivän viettoon kuului varsinkin Etelä- ja Lounais-Suomessa ”Knuutin kiertueet”. Joukko nuoria miehiä ja naisia kiersi 6. tai 7. tammikuuta talosta taloon hassusti pukeutuneina – pyytäen talosta kestitystä tai juomaa ja ruokaa myös mukaan otettavaksi. ”Saalis” vietiin kylän suurimpaan tupaan, jossa vietettiin sitten joulujän viimeiset leikit ja tanssit. Myös Suomessa merkittiin talojen seinään tai oveen liidulla kiitos, esimerkiksi: ”Nuutti on saatu”. Kun jouluaika alkoi Tuomaan päivänä ja päättyi Nuutin päivänä, syntyi sananlasku: ”Hyvä Tuomas joulun tuopi, paha Nuutti pojjes viepi”.

Keskusteltavaksi:

- Mitä perinnetapoja on kuulunut/kuuluu uudenvuoden viettoon Suomessa? Entä muualla maailmassa?
- Millaisia uusia uudenvuoden viettotapoja on syntynyt vuosien varrella?
- Oletko tehnyt uudenvuoden lupauksia? Millaisia?

7. ALKUVUODEN ”PYHÄT” NIMIPÄIVÄT

Suomalaisen kalenterivuoden omaleimaisuus on, että yhteiskunnallinen kalenteri ja kirkollinen kalenteri ovat yksi ja sama. Aika ajoin käyty keskustelu arkipyhien siirtämisestä viikonloppuihin kertoo juuri tästä yhteenkuuluvuudesta. Kalenterimme nimipäiväkäytännön taustallahan on vanha pyhimyskalenteri. Katolisena aikana kirkollisia pyhimyksiä oli runsaasti ja heidän syntymä- tai kuolinpäivänsä näkyivät vuotuisessa kalenterissa. Pyhimysten päivinä vietettiin muistojumalanpalveluksia, jotka rytmittivät koko yhteisön, eivät vain seurakunnan, elämää. Käytössä olevien etunimiemme taustalla ovat monet raamatulliset nimet tai pyhimysten tai pyhien henkilöiden nimet, jotka ajan kuluessa ovat taipuneet suomalaiseen asuunsa. Usein niiden yhteyttä alkuperäisiin nimiin ei enää tunnusteta tai tiedetä. Luonnollisesti nimien muuttumisen taustalla on myös vierasperäisten nimien sopeutumattomuus suomalaiseen kielenkäyttöön ja suomenkieleen.

Ruut ja Lea

Tammikuuhun sattuu useita raamatullisia ja ”pyhiä” nimiä. Edellä on jo todettu, että tammikuun ensimmäinen päivä eli Uuden vuoden ensimmäinen päivä on omistettu Jeesusnimelle. Lisäksi tammikuun alussa on peräkkäisinä päivinä kaksi Raamatusta nousevaa nimipäivää: Ruutin päivä neljäntenä ja Lean (Leean) päivä viidentenä tammikuuta.

Vanhassa testamentissa on kokonainen kirja, tosin lyhyt, joka kantaa Ruutin kirjan nimeä. Kirja kertoo tapahtumista noin 1100 vuotta ennen Kristusta, Israelin varhaisajoista. Kirjan päähenkilö Ruut on moabilainen – ei siis israelilainen – nainen, joka menee naimisiin israelilaisen miehen kanssa. Hänen miehensä suku tulee Betlehemistä. Ruutin kirja on viehättävä, novellin tapainen kuvaus nuoresta naisesta, hänen anopistaan Noomista, leskeksi jäämisestään ja uudesta aviostaan Boas - nimisen miehen kanssa. Ruutilla on tärkeä sijansa Israelin – ja myös kristikunnan – historiassa: hänen pojastaan tuli kuningas Daavidin isoisä. Ruut oli siis tavallaan myös Jeesuksen esiäiti. Vaikka Ruut oli alun perin moabilainen, israelilaiseen sukuun liittyminen auttoi häntä kasvamaan sisäisestikin Israelin uskuntoon. On perusteltua, että hänellä on kalenterissamme oma nimipäivänsä.

Lea-nimen raamatullinen tausta on patriarkka Jaakobin historiassa. Jaakob palveli nuorena miehenä Laban – nimistä rikasta paimentolaista. Labanilla oli kaksi tytärtä, vanhempi Lea ja nuorempi Rakel. Lealla oli ”lempeät silmät”, mutta ”Raakel oli kaunis vartaloltaan ja kasvoiltaan” (1 Moos 29). Jaakon rakastui Raakeliin, ja Laban lupasi Raakelin hänelle vaimoksi jos Jaakob ensin olisi Labanin palvelijana seitsemän vuotta (”seitsemän vuotta Raakelin tähden”). Seitsemän vuoden kuluttua järjestettiin häät. Mutta Laban ”huijasi” Jaakobia. Häiden jälkeisenä aamuna Jaakob huomasi, että hänelle olikin annettu vaimoksi Lea. Laban perusteli ”huijausta” sillä, ettei ollut tapana naittaa nuorempaa tytärtä ennen vanhempaa. Mutta Jaakob sai vaimokseen myös Raakelin viikon kuluttua edellyttäen, että Jaakob palvelisi Labania vielä seuraavatkin seitsemän vuotta. Häät pidettiin, ja näin Jaakobilla oli kaksi vaimoa. Jaakobille syntyi yhteensä 12 poikaa, viisi näistä oli Lean synnyttämiä: Ruuben, Simeon, Leevi, Juuda ja Isakar. Jaakobin jälkeläisistä muodostui siten Israelin 12 sukukuntaa. Näin Leasta tuli myös yksi Israelin ”esiäideistä”, ja hän on ansainnut paikkansa kalenterissamme.

Anton 17. ja Heikki 19. tammikuuta

Kalenterissamme tammikuun 17. päivä on Tonin ja Antonin nimipäivä. Päivä oli alun perin Pyhän Antoniuksen, myös Antonius Suureksi kutsutun, kuuluisan erakon muistopäivä. Antonius oli ensimmäinen tunnettu erakko, joka kaksikymmenvuotiaana aloitti erakkoelämän erämaassa lähellä Punaista merta. Antoniuksen erakkoelämän lähtökohtana oli Jeesuksen kehoitus (Mt 19) rikkaalle nuorukaiselle jättää kaikki ja seurata häntä. Antonius pakeni erämaahan maallisia houkutusia ja vietti elämänsä yksinäisessä luostarikammiossa pyrkien noudattamaan Ramatun elämänohjeita. Antonius kuoli vuonna 356 korkeassa iässä.

Turun hiippakunnan keskiaikaisessa pyhimyskalenterissa Antoniuksen muistopäivä kuului alimman luokan kirkkopyhiin. Suomessa Antoniuksen muistopäivä jäi pari päivää myöhemmin vietetyn Pyhän Henrikin juhlan varjoon. Virossa taas – saksalaisesta vaikutuksesta johtuen – Antoniuksen muistopäivä oli mitä keskeisin juhlapäivä. Kahdessa Suomen keskiaikaisista kirkoista on säilynyt kalkkimaalaus Antoniukselta: Mynämäellä ja Kalannissa (maalattu n. 1450 – 1470). Molemmissa maalauksissa Antonius on kuvattu ruskeassa munkinkaavussa, toisessa kädessä sauva, toisessa kello. Jäljessä seuraa sika kello kaulassa. Kansanperinteessä Suomessa Antonius oli sikojen suojeluspyhimys. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että erityisesti siansorkista valmistettu ruoka kuului aikoinaan Antoniuksen päivän ruokapöytään.

Tammikuun 19. päivä on Pyhän Henrikin, Suomen suojeluspyhimyksen muistopäivä. Piispa Henrikistä kertoo Pyhän Eerikin legenda 1200 -luvulta. Pyhä Eerik, Erik Jedvardinpoika oli Ruotsin kuninkaana vuosina 1157–1158. Niin kutsuttu Pyhän Eerikin legenda, joka sai lopullisen muotonsa 1200-luvulla, kertoo Kuninkaan Suomeen tekemästä ristiretkestä. Tässä legendassa ja Pyhän Henrikin legendassa kerrotaan ristiretkellä mukana olleesta piispa Henrikistä. Henrik oli ilmeisesti ollut kaksi vuotta Upsalan piispa ennen Suomeen tuloaan. Legendan mukaan Lalloilan isäntä Lalli surmasi piispan Köyliönjärven jäällä kostoksi piispan seurueen omin luvuin hänen kartanostaan viemästä ruuasta. Surmateko tapahtui perimätiedon mukaan tammikuun 20. päivänä. Tuosta päivästä tuli pyhimykseksi julistetun Henrikin muistopäivä. 1600-luvulla tapahtuneen kalenterimuutoksen mukana Henrikin päivä siirtyi tammikuun 19. päivään.

Henrikin päivään eli Heikin päivään liittyy kansanperinteessä lukuisia uskomuksia. Karhu kääntää silloin pesässään kylkeään ja sanoo: ”Yö puolessa, nälkä suolessa” tai ”Yö puolessa, pikipalli peräsuolessa.” Heikki katkaisee myös talvenselän. Tällöin voitiin kehottaa lapsia menemään tunkiolle kuuntelemaan, miten talvenselkä paukahtaa poikki. Esimerkiksi Pohjanmaalla lapset saivat Heikin päivänä juosta ympäri kylää meteliä pitämässä kelloja, kulkusia ja metalliastioita helistellen ja rummuttaen, lyöden kurikalla seinään talven katkeamisen merkiksi. ”Heikki heinät jakaa”, sanottiin. Tällä tarkoitettiin, että eläinten rehusta piti olla vielä puolet jäljellä, tai muutoin ”Erkki (18.5.) lehmät tappaa”.

Heikin päivän säästä ennustettiin tulevia säitä. Heikin päivä oli sään suhteen Paavalin päivän pari: ”Jos Henricki helpottaa, niin Paavali paukuttaa.” Jos Heikin päivän aikaan näkyi sänki pelloilla, se ennusti huonoa heinävuotta, lumen alla piilossa pysyvä sänki taas ennusti hyvää heinävuotta.

Kalenterissamme 19. tammikuuta on useita Henrikistä johdettuja nimiä: Heikki, Henri, Henrik, Henrikki, Henriikka, Henna ja Henni. On syytä huomata, että samana päivänä vietetään useita sekä naisten että miesten nimipäiviä.

Paavali 25.1.

Paavalin ja Paavon päivää vietetään apostoli Paavalin kääntymisen muistopäivänä. Paavalin päivään liittyy useita samoja kansanperinteen tapoja kuin Heikin päiväänkin, muun muassa karhun kyljenkääntämisestä. Ne ovat olleet keskitalven päiviä eli ”talvennapoja”. Paavaliin liittyvät pahat säät ja pakkaneen. Siihen mennessä taivaalta on tullut vasta puolet kuluva talven lumesta: ”Paavo pakkasen parina, nenä räässä, parta jäässä.” Lumen määrästä pääteltiin samoja satoennusteita kuin Henrikin päivänkin lumen syvyydestä ja lumentulosta. Pieni päivänpaiste lumentulon välissä lisäsi hyvän vuodontulon toiveita.

Paavalin päivän perinneruoka muodostui pavuista ja siansorkista. Talosta toiseen kierreltiin hakemassa ruoka-apua. Papuruokia voidaan Lounais-Suomessa pitää suorastaan Paavon päivän kansallisruokina. ”Pavut syödään Paavalina.”

Paljon on kansanperinteessä kiinnitetty huomiota siihen, mitä on taloissa tehty, kun valoisa aika pitenee ja kevät lähestyy. Kustaa Vilkuna on tallettanut tämän runon:

*”Paavali panetteleepi,
kynttilä kovin kysyypi,
onko tehty talven töitä
onko riihet rimpotettu
onko pitkiä pinoja,
onko kasket põlkytetty,
onko kankahat kannittu,
onko kahtia karjanruoka,
kolmia perehen muona.”*

Kynttilänpäivä

Kynttilänpäivää on vanhastaan vietetty helmikuun toisena päivänä. Tämä johtuu siitä, että silloin on kulunut neljäkymmentä päivää joulusta, Jeesuksen syntymäjuhlasta. Mooseksen laki määräsi poikalapsen synnyttäneen äidin pysyttelemään kotona neljäkymmentä päivää. Sitten tuli mennä temppeliin ”puhdistautumaan”, vapautumaan ”lapsivuoteen saastaisuudesta” ja uhraamaan. Suomessa puhdistautumisriittiä on vietetty eri paikoin aina 1900-luvulle asti, jolloin äitien tuli mennä kirkkoon ”kirkottautumaan” tai ”kirkottelemaan”.

Kynttilänpäivän vietto juontaa juurensa 400-luvulle. Sekin syntyi kirkossa ”vastaiskuksi” pakanalliselle roomalaiselle tavalle. Roomassa vietettiin helmikuun kolmeatoista ensimmäistä päivää onnettomuuden päivinä. Silloin, erityisesti 2. päivänä, kulki puhdistussaattoa tulisoihutuineen pitkin kaupunkia. Todennäköisesti paavi Gelasius vaihtoi nämä pakanalliset juhlat Marian temppelissä käynnin muistojuhlaksi. Tulisoihdut ja kynttilät saivat uuden kristillisen sisällön. Ne viittasivat valoon, ”joka koittaa pakanakansoille” (Kynttilänpäivän evankeliumista Lk 2, 32). Kirkollisessa perinteessä Kynttilänpäivällä on

ollut kaksinainen luonne: ortodoksisessa kristillisyydessä on painottunut Simeonin ja Jeesus lapsen kohtaaminen, roomalaiskatolisella taholla taas puhdistautuminen.

Juhlan puhdistautumislouheen korostuessa alettiin kaikkea pahaa karkottavaa valoa kynttilöiden muodossa korostaa: Kirkossa käytettävät kynttilät vihittiin käyttöön koko vuotta varten helmikuun 2. päivänä. Ajatuksena oli, että kaikki paha, pimeys ja saastaisuus pelkäävät tulta, joka on valo ja joka puhdistaa. Suomalaisessa kansanperinteessä ei näy mitään vanhasta kynttilänpäivän pakanallisesta tai katolisesta alkuperästä. Päivä on sydäntalven merkkipäivä, jolloin viimeistään aletaan odottaa kevättä. Kirkon jumalanpalveluksissa korostuu Jeesus koko maailman valona ja toivona samoin kuin lähetysmotiivi:

*”Kirkkauden Jumala,
joka lähetit ainoan Poikasi maailman valoksi.
Kiitos siitä, että lupauksesi ovat täyttyneet
ja saamme Simeonin tavoin katsella hänen kirkkauttaan.
Anna seurakuntasi olla valona maailmalle,
niin että sanoma Kristuksesta leviäisi maan ääriin . . .”*
(Kynttilänpäivän ns. päivän rukous)

Kynttilänpäivän virsiä on Virsikirjassamme varsinaisesti vain kaksi, virret 48 ja 49. Molemmat liittyvät Kynttilänpäivän evankeliumitekstiin Jeesus lapsen ja Simeonin kohtaamisesta. Kirkon Jumalanpalvelusten kirjassa muiden Kynttilänpäivälle suositeltujen virsien aiheina ovat päivän hengelliseen sisältöön liittyen ”valo” ja vuodenaika. Alkuvirreksi suositellaan aamuvirttä ”Aurinko armas valollansa” (VK 540) ja niin sanotuksi päivänvirreksi virttä 447: ”Kristus, valo maailman”. Alkuvirtenä voi tulla kysymykseen myös vuodenaikaan, keskitalven liittyen Virsikirjamme ainoa ”talvivirus”, Niilo Rauhalan sanoittama virsi 576 (virren toisessa säkeistössä liitytään myös Kynttilänpäivän valo-teemaan):

*1. Maa hohtaa lumivaipassansa,
on Luoja itse luonut hangen, jään.
Maa Herran on myös roudassansa
ja lepää talven hänen kädessään.
On ankara ja pitkä talviyö,
vaan läpi senkin jatkuu Luojan työ.*

*2. ” Yön valta väistyy päivän tieltä,
ja kevät nousee, juhla auringon.
Näin tunturit ja järvet, erämaa
valoa toivon saavat heijastaa.”*

Kynttilänpäivään liittyvät nimet Kalenterissa nousevat myös päivän kirkollisesta sanomasta: Jemina, Lumi, Aamu.

Keskusteltavaksi:

- Mistä oma etunimesi kertoo? Onko nimelläsi kristillistä tai kansainvälistä taustaa?
- Mitä sinulle on kerrottu oman nimesi valinnasta? Kulkevatko tietyt nimet suvussasi?
- Onko sinulla muistikuvia / kokemuksia kirkottautumistavasta?

8. PÄÄSIÄISJAKSO

Suuri paasto

Kirkkovuoden pääsiäisjaksoon kuuluu kolme vaihetta: valmistautuminen (paastonaika), itse pääsiäisjuhlan aika sekä pääsiäisestä helluntaihin kestävä juhla-aika.

Paastoaikaa ennen pääsiäistä kutsutaan suureksi paastoksi eli pääsiäispaastoksi. Tätä aikaa on vietetty jo varhaiskristilliseltä ajalta, 300-luvulta alkaen. Sen pituus on aina ollut neljäkymmentä vuorokautta. Suora esikuva näin pitkän paaston viettämiseen nousee Raamatunkertomuksesta, joka kuvaa Jeesuksen oleskelua erämaassa (Matt 4, 1-11): ”Sitten Henki vei Jeesuksen autiomaahan Paholaisen kiusattavaksi. Kun Jeesus oli paastonnut neljäkymmentä päivää ja neljäkymmentä yötä . . . ”

Neljäkymmentä päivää, yötä tai vuotta on Raamatussa usein esiintyvä symbolinen luku (niin kuin myös luku seitsemän). Oikeastaan kaikki nämä kertomukset, joissa luku 40 esiintyy ja joissa kyseessä olevalla luvulla on erityinen merkitys, ovat taustana pääsiäistä edeltävälle paastojaksolle: Vedenpaisumus kesti neljäkymmentä päivää ja yötä (1 Moos 7,4.). Kun Jumala teki liiton Israelin kanssa Siionin vuorella ja antoi siellä Moosekselle kymmenen käskyn lain, ”Mooses viipyi siellä neljäkymmentä päivää ja neljäkymmentä yötä” (Moos 24, 18). Profeetta Elia pakeni (pelätessään kosta Baal-jumalan profeettojen tuhoamisesta) Horebin vuorelle (1. Kun 19). Pakomatkalta lähtiessään hän söi ateriakseen leipää ja ”Ruoka antoi hänelle voimaa kulkea neljäkymmentä päivää ja neljäkymmentä yötä, kunnes hän tuli Horebille, Jumalan vuorelle”(1. Kun 19, 8). Israelin kansa vaelsi erämaassa neljäkymmentä vuotta kunnes pääsi perille ”Luvattuun maahan” (Joosuan kirja 5, 6). Profeetta Joona vaelsi Niniven kaupunkiin julistamaan kääntymystä ja parannusta pahuudesta ja suurista synneistä. Hän julisti kaupungin asukkaille: ”Enää neljäkymmentä päivää, sitten Ninive hävitetään”(Joona 3, 4).

Raamatussa nuo neljänkymmenen päivän tai vuoden jaksot kuvaavat eräänlaisia ”ylimenokausia”, valmistautumisen, katumuksen tai ilmoituksen kausia. Luvulla neljäkymmentä on näissä yhteyksissä symbolinen merkitys; ei ole kysymys niinkään tarkoista kronologisista luvuista vaan annettujen ajanjaksojen sisäisestä merkityksestä.

Pääsiäistä edeltävä neljänkymmenen päivän paastojakso ei sisältänyt sunnuntaipäiviä vaan neljäkymmentä arkipäivää, sillä sunnuntaisin ei paastottu. Varhaiskristillisessä kirkossa oli tapana, että uudet seurakuntien jäsenet ja kirkkoon liittyvät käännynnäiset kastettiin pääsiäisenä. Pääsiäistä edeltävä aika oli heille kasteeseen valmistautumisen viimeinen vaihe. Kasteeseen valmistautumiseen liittyi tuona aikana monenlaisia rituaaleja. Koko seurakunta seurasi kastettavien valmistautumista ja tuki heidän siirtymistään ”pimeyden valtakunnasta Kristuksen valtakuntaan”. Tuosta ajasta alkaen paaston sisältö on ollut ennen muuta hengellinen: syntien katumus, halu palata täyttämään Jumalan tahtoa, Jumalan pyhyyden ja rakkauden tutkistelemista, vastuulliseen elämäntapaan kasvamista ja omastaan luopumista hädänalaisten hyväksi. Esimerkiksi Yhteisvastuu-keräyksen ajankohta, sijoittuminen valtaosaltaan paastonaikaan, on hengellisesti ja kirkollisesti hyvin perusteltu.

Eri kirkkokunnat laskevat paaston alkamis- ja päättymisajan hieman eri tavalla. Läntisissä kirkoissa, roomalaiskatolisessa kirkossa ja protestanttisissa kirkoissa paastoaika alkaa Laskiaisena jälkeisenä keskiviikkona, niin kutsuttuna tuhkakeskiviikkona ja päättyy pääsiäislauantaina. Ortodoksisessa kirkossa Suuri paasto kestää neljäkymmentä vuorokautta

alkaen jo laskiais- eli sovintosunnuntaita seuraavana maanantaina ja päättyy palmusunnuntaita edeltävänä perjantaina. Ortodoksisessa kirkossa myös sunnuntait lasketaan paastopäiviksi lukuun ottamatta palmusunnuntaita. Niin ikään ortodoksisessa kirkossa ei lasketa kärsimysviikkoa suureen paastoon kuuluvaksi, sillä silloin puhutaan suuresta viikosta, joka on ankaraa paastonaikaa.

- **Paastotapoja**

Paastoaminen on tunnettu laajalle levinneenä käytäntönä jo antiikissa sekä uskonnollisena että terveydellisenä toimena. Paastoaminen voi tapahtua määrällisessä mutta myös laadullisessa mielessä. Myös juutalaisuus tunsikin monipuoliseksi kehittyneen paaston. Juutalaisuuteen liittyen kristityt pitäytyivät neljänkymmenen päivän paaston aikana yhteen ateriaan päivässä – ilta-ateriaan, seuraten tässä antiikin tapaa. Tähän liittyi ”laadullinen” paasto: lihasta ja viinistä pidättydyttiin, myöhemmin myös maidosta, voista, juustosta ja munista. Pääsiäistä edeltävänä perjantaina ja lauantaina pidättydyttiin kaikesta ruuasta. Tällä täydellä paastolla oli hengellinen merkitys: se toimi aseena kiusausten voittamiseksi, välineenä rukouselämän tiivistämiseksi sekä valmistautumisena Jumalan Hengen vastaanottamiseen. Tämän lisäksi sillä oli sosiaalinen sisältö: paastottiin, jotta voitaisiin tukea ja ruokkia muita. Kristillinen paasto oli näin ollen samalla kertaa lähimmäisen rakkauden merkki ja toteuttaminen.

Laskiainen

Laskiaissunnuntain nimi merkitsee ”paastoon laskeutumista”. Paaston päättymisen sunnuntai, pääsiäinen, on puolestaan todennäköisesti saanut nimensä ”paastosta pääsemisestä”. On myös mahdollista, että suomen sanalla laskiainen on myös muita lähtökohtia. Se voi juontua laskea-sanasta: lasketaan päiviä pääsiäiseen. Mahdollista on myös, että taustalla on vanha roomalaisen kielialueen latinalaisperäinen nimitys **carne lasciare** = jättää liha. Kirkkovuodessa ja sen jumalanpalveluksissa laskiaissunnuntaina ja sen jälkeisinä viikkoina seurataan evankeliumiteksteissä Jeesuksen vaellusta kohti Jerusalemiä, kärsimystä ja kuolemaa. Puhutaan Jumalan rakkauden uhritiestä.

Pohjois-Euroopassa laskiaista vietetään samaan aikaan kuin Etelä-Euroopan karnevaaleja. Karnevaali-nimityksen synnylle on ehdotettu kahta vaihtoehtoa: Koska laskiaisesta alkoi paaston aika, jolloin pidättydyttiin muun muassa lihan syönnistä, voi karnevaali-sanalla taustalla olla sanayhdistelmä *carne vale*, ”jää hyvästi, liha”. Toinen vaihtoehto on, että sana tulee juhlaperinteestä, jolloin kulkueissa käytettiin kaduilla vedettäviä laivavaunuja, joiden latinalainen nimi oli *carrus navalis*.

Suomalainen laskiaisperinne

- **Naisten työn juhla**

Laskiaissunnuntai on seitsemän viikkoa ennen pääsiäistä, mutta varsinainen laskiainen on laskiaissunnuntaita seuraava tiistai. Siitä alkaa varsinainen paastonaika. Laskiainen on ollut ennen muuta kansallinen merkkipäivä, johon on aikojen kuluessa liittynyt runsaasti erilaisia tapoja, menoja ja huvituksia. Monet laskiaismenoista ja -tavoista ovat todennäköisesti peräisin vanhasta työnjuhlasta, ennen muuta *naisten*

työn juhlasta – eivät katolisesta paaston alkamisen juhlasta. Tuolloin naiset lopettivat omaan perinteiseen työhönsä kuuluvat toimet: pellavien, hamppujen ja villojen muokkaamisen ja kehräämisen langoiksi. Kehruut oli saatava valmiiksi laskiaiseen mennessä, koska silloin alkoi kankaiden kutominen, mikä vaati enemmän valoa. Laskiaisena hyvästeltiin pimeä talvi ja alettiin odottaa kevättä. Tähän liittyi myös uskomus, että kehrääminen laskiaisena aiheutti jatkossa monenlaisia vahinkoja lampaille ja lehmille, käärmeitten ahdistelua tai myrskyvahinkoja. Laskiaisen säästä pääteltiin myös koko paastonajan säätä: ”Mitä ilmaa on laskiaisena, sitä koko paaston ajan.” ”Auringonpaiste tuo hyvän viljavuoden, erityisesti hernevuoden. Mutta tuiskuinen sää tietää sitä, että kesällä vilja menee lakoon.”

- **Siansorkat, pavut ja rasvarieskat**

Laskiaisena syötiin aikaisemmin tukevasti liharuokaa. Ruuassa tuli olla ennen kaikkea rasvaa. Siansorkat, herneet ja pavut kuuluivat laskiaisruokiin. Leipänä oli rasvarieska, ohrajauhoista leivottu, sianihrolla höystetty leipä. 1800-luvulla alkoivat yleistyä myös laskiaispullat.

- **Kelkkämäki**

Koska Suomessa laskiaisena on vielä talvi, laskiaisen huvitukset olivat talvisia. Lasten, mutta myös aikuisten laskiaiseen kuului kelkkamäenlasku ja jääkelkat, joissa pitkään varteen kiinnitetyissä kelkoissa kierrettiin kovalla vauhdilla ympyrää ”huimaukseen ja pyörtymiseen saakka” (Vilkuna). Mäkeä laskettiin kelkoilla ja pulkilla, ja huudettiin: ”Pitkiä pellavia, hienoja hamppuja, räätikkeitä kuin nurkanpäitä ja nauriita kuin lautasia!” Mitä kauemmas kelkka luisti, sitä pitempiä pellavia saatiin.

Karnevaaliperinne muualla maailmassa

- **”Käännetään arki nurin”**

Karnevaalit ovat olleet ja ovat katolisissa maissa riehakkaita kansanjuhlia, jolloin otettiin ”ilo irti” ennen paaston alkamista. Karnevaaleissa ”käännetään arki nurin”; yhteiskunnalliset roolit vaihtavat paikkaa. Lähtökohtana on nurin päin käännetty maailma: virallinen kulttuuri ja karnevalisoitu kulttuuri asettuvat vastakkain. Vallitsevia käsityksiä kyseenalaistetaan, normaaleja rajoja rikotaan, pyhä muuttuu maalliseksi. Karnevaali on naurun juhla, jolloin satiirin ja naurun avulla asiat käännetään pääläelleen. Näillä juhlamenoilla on alkunsa jo antiikissa ja pakanallisissa uskonnoissa, joista ne myöhemmin ”kristillistettiin”. Antiikissa karnevaalissa juhlittiin hedelmällisyyttä, juhlalla oli voimakas eroottinen leima – niin kuin nykyäänkin esimerkiksi eteläamerikkalaisissa juhlissa. Myös Euroopan katolisissa maissa tai maiden katolisissa osissa kuten Hollannissa ja Saksassa karnevaaliperinne jatkuu voimakkaana. Juhlia vietetään useita päiviä peräkkäin ja niihin liittyy erilaisia paikallisia tapoja: näyttäviä kulkueita, kirjavaa pukeutumista, äänekästä musiikkia ja naurua ja erityisiä juhlaruokia.

Marian ilmestyspäivä

Marian ilmestyspäivän eli Marian päivän aiheena on enkeli Gabrielin ilmestyminen Marialle ilmoittamaan Jeesuksen syntymästä (Luuk 1, 26-38). Jo kirkkoisä Augustinus kertoo, että enkelin käynti Marian luona tapahtui maaliskuun 25. päivänä, siis tasan yhdeksän kuukautta ennen joulua. Katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa Marian päivää vietetään juuri tuona päivänä. Mutta vain harvoissa maissa on nykyään vapaa- tai pyhäpäivä. Suomessa Marian päivää vietettiin viimeisen kerran 25. maaliskuuta vuonna 1954.

Vanhastaan kalenterissa on ollut useita Marian päiviä: kynttilänpäivää helmikuun alussa voitiin viettää Marian päivänä, "Marian puhdistuksen päivänä". "Heinä-Mariaa" vietettiin heinäkuun 2. päivänä, jolloin muistettiin Marian vierailua Johannes Kastajan äidin Elisabetin luona. Lisäksi on vietetty myös "Jälki-Mariaa" Marian taivaaseen astumisen juhlanä ja Marian syntymäpäivää syyskuun kahdeksantena. Näistä kuitenkin Marian ilmestyspäivä on vanhin; sitä on vietetty 400-luvulta lähtien.

Vuotuiskalenterissa Marian päivä on liittynyt kevätpäiväntasaukseen. Marian päivä kirkollisena juhlapäivänä on kuitenkin ollut Suomessa tärkeämpi kuin päivän pituuteen liittyvänä tapahtumana. Kevätpäiväntasauksesta ei ole syntynyt kansallista merkkipäivää niin kuin Juhannuksesta "keskiyön aurinkoineen".

Toisaalta Marian päivä – niin kuin monet muutkin juhlapäivät – on ollut huomattava sään ennustamisen, erityisesti kevään säiden ja kesän tulemisen ennustamisen päivä. On tarkkailtu varsinkin lumen sulamisen astetta: Mikä Maariana katolla, se Vappuna vaolla. Yleisesti odotettiin maan paljastuvan jossain määrin Marian päivänä: "Jos ei Marja maata näytä, ei huhtikuussa kesää tule." Lisäksi Marian päivänä tarkkailtiin ja ennustettiin eläinten liikkeitä, hauen kutua, lintujen soidinta, kurkien saapumista. Ruokien puolesta Marian päivä on ollut "aivan tavallinen päivä" (Vilkuna).

Marian päivä kirkollisena juhlapäivänä

Marian päivän liturginen väri kirkossa on valkoinen – muutenhan paastonajan väri on violetti. Marian päivää edeltävän viikon väri voi olla myös sininen. Sininen on "Marian väri", joka voi olla käytössä myös adventin aikana.

Kirkkovuodessa Kynttilänpäivänä ja Marian päivänä käytetään Virsikirjan virsiä numerot 48 – 53. Erityinen Marian päivän virsi on virsi 50, Marian kiitosvirsi:

*1. Jumalaa kiittää sieluni,
ylistää Herra nöyrästi,
ja henkeni nyt iloitsee,
Vapahtajasta riemuitsee.*

*2. Minulle Herra voimallaan
on tehnyt ihmetekojaan,
kun alhaista hän armahti
ja tehtävänsä valitsi."*

Marian kiitosvirsi on ainoa Virsikirjan virsistä, jolla on sama sävel kuin joulun Enkeli taivaanvirrellä. Sävelmä liittää näin Marian päivän ja joulun toisiinsa Jeesuksen syntymäilmoituksen ja syntymän juhlina.

Marian päivä on erityinen saamelaiden kirkkopyhä. Silloin saamelaiset kokoontuvat suurin joukoin kansallispuvuissaan omaan juhlaansa. Päivä on nykyään myös saamelaiden liputuspäivä.

Pääsiäisviikko – Piinaviikko – Kärsimysviikko

Palmusunnuntai

Kaikki neljä evankeliumia, Matteus, Markus, Luukas ja Johannes, kertovat yhtäpitävästi Jeesuksen juhlallisesta siirtymisestä Jerusalemiin ennen kärsimystään ja kuolemaansa. Jeesus ratsastaa Jerusalemiin aasilla. Vastaa saapuu juutalaisten pääsiäisjuhliin kokoontunut suuri kansanjoukko. Väkijoukko tervehtii tulijaa palmunlehvin huutaen: ”Hoosianna! Siunattu olkoon hän, joka tulee Herran nimessä, Israelin kuningas!” Kansanjoukko näkee Jeesuksen ratsastuksessa toteutuvan Sakariaan ennustuksen, miten Israelin kuningas saapuu Jerusalemiin ratsastaen aasilla, alhaisella ratsulla. Jeesus esiintyy rauhan ja oikeudenmukaisuuden (vanhurskauden) kuninkaana ja toteuttaa näin Sakariaan ennustusta. Tielle levitetään vaatteita ja tuoreita oksia. Evankelista Johannes kertoo, että Jeesuksen oppilaat eivät vielä tuolloin ymmärtäneet, mitä oli tapahtumassa.

Palmusunnuntaista alkava viikko oli ensimmäisillä vuosisadoilla erityinen kasteelle tulevien valmistusviikko, jolloin pääsiäistä edeltävänä sunnuntaina seurakunnassa kerrottiin ja luettiin Johanneksen evankeliumista, miten Jeesus voideltiin Betaniassa ja miten hän ratsasti Jerusalemiin. Vasta 600-luvulla Espanjassa ja Italiassa tästä pyhäpäivästä alettiin käyttää nimeä Palmusunnuntai. Jumalanpalveluksia juhlistettiin palmupuun ja öljypuun oksilla, tai milloin näitä ei ollut saatavissa, muilla viheriövillä ja kukkivilla oksilla. Pohjoisemmissa maissa tulivat käyttöön pajunoksat, joita keväällä koristivat valkoiset ”pajunkissat”. Keskiajan mittaan palmusunnuntain juhlallisuudet monipuolistuivat: kulkueissa kannettiin ristiä, joissain paikoin myös puijen aasin selässä ratsastavaa Kristus-hahmoa. Roomassa palmusunnuntain viettoa määräsi täysin Jeesuksen kärsimys. Palmusunnuntaina luettiin kirkoissa Jeesuksen kärsimyksestä Matteuksen evankeliumin mukaan.

Palmusunnuntai muodostaa lähtökohdan hiljaiselle viikolle eli kärsimysviikolle, Jeesuksen kärsimyksen, kuoleman ja ylösnousemisen seuraamiseen. Perinteisesti hiljaisen viikon kunakin päivänä on vietetty jumalanpalveluksia, joissa Jeesuksen kärsimyksiä on kerrottu lukemalla evankeliumitekstejä. Näin viikon aikana on luettu läpi Jeesuksen koko kärsimyshistoria. Yksi tapa on ollut, että kärsimyshistoria on luettu kunakin päivänä kerralla läpi: maanantaina Matteuksen, tiistaina Markuksen, keskiviikkona Luukkaan ja perjantaina Johanneksen kertomana.

Toinen tapa on ollut lukea jumalanpalveluksissa perinteisiä *ahtitekstejä*. Kun Palmusunnuntaina luettiin Jeesuksen saapumisesta Jerusalemiin, maanantaina (ns. toinen ahti) luettiin Jeesuksen rukous Getsemanessa, hänen vangitsemisensä ja Pietarin kieltäminen; tiistaina (kolmas ahti) Jeesuksen tutkiminen neuvoston, Pilatuksen ja Herodeksen edessä; keskiviikkona (neljäs ahti) hänen tuomitsemisensä ja viemisensä Golgatalle; kiirastorstaina

Ehtoollisen asettaminen (joka kuuluu ensimmäiseen ahtiin); pitkänä perjantaina (viides ahti) luettiin Jeesuksen ristiinnaulitsemisesta ja hautaamisesta. Perinteisesti hiljaisen viikon teksteihin liittyviä saarnoja on kutsuttu ahtisaarnoiksi.

Uudelleen viritetty vanha käytäntö on viime vuosina tullut monin paikoin ”muotiin” Ristin tiekulkueiden ja rukoushetkien muodossa. Ristin tie koostuu useista pysähdyspaikoista (asemista), jotka muodostuvat alkaen Jeesuksen tuomitsemisesta ja päätyen hautaamiseen.

Kiirastorstai

Kiirastorstain ehtoollisjumalanpalvelukseen päättyy laskiaisen jälkeisestä tuhkakeskiviikosta alkanut paastonaika. Raamatullisena aineistona on luonnollisesti ehtoollisen asettaminen, mutta myös kertomus siitä, miten Jeesus pesee oppilaittensa jalat. Katolisessa maailmassa kiirastorstai on ollut erityinen ripittäytymisen, puhdistautumisen, päivä. Päivän suomalainen nimi juontuu ruotsinkielen sanasta skära = puhdistaa. Sana ”kiira” on kansanuskomuksessa merkinnyt myös ”pahaa”. Paha, kiira, on karkotettu pihapiiristä.

Englanninkielinen kiirastorstain nimi on Maundy Thursday, joka viittaa jalkojen pesuun. Jalkojen pesun seremonia on käytössä ortodoksisissa ja katolisissa kirkossa ja myös eräissä protestanttisissa kirkoissa. Sillä viitataan Jeesuksen käskyyn, että kristittyjen tulee rakastaa ja palvella lähimmäisiään.

Kiirastorstain pääaihe on ehtoollisen asettaminen ja ehtoollisen viettäminen. Raamatuntekstit avaavat tähän erilaisia näkökulmia. Ehtoollinen on uuden liiton ateria, Jeesuksen uhrikuoleman muistamista, syntien anteeksiantamista, kiitosta ja iloa, esimakua taivaallisesta juhlasta ja kokemusta kristittyjen yhteydestä yhteisellä aterialla.

Pitkäperjantai

Ensimmäisinä kristillisinä vuosisatoina pitkänäperjantaina ei vietetty erityisiä jumalanpalveluksia. Vasta 300-luvulta alkaen on viittauksia pitkäperjantain vietosta. Pitkäperjantain jumalanpalvelukset yleistyivät ja saivat erilaisia ilmenemismuotoja vastaa 600-luvulta alkaen.

Evangelisten kristittyjen seurakunnissa sitä vastoin Pitkälläperjantailla on aivan erityinen arvonsa. Monin paikoin sitä pidetään kirkkovuoden tärkeimpänä juhlapäivänä ja ehtoollisen vieton päivänä. Liturginen väri on musta, myös koko alttari verhotaan mustaan pääsiäisaamuun asti. Luterilaisella puolella kehitys on kulkenut siihen suuntaan, että ehtoollisen vietto tapahtuu ennen muuta kiirastorstaina.

Nimitys ”Pitkäperjantai” on Suomessa omaksuttu ruotsinkielisestä nimestä ”Långfredag”. Päivän nimessä on monia variaatioita. Unkarin ja viron kielissä nimi merkitsee ”suurta perjantaita; viroksi ”Suur Reede”. Päivän nimi on englanniksi ”Good Friday”, hyvä perjantai, eräissä kielissä, kuten ranskassa, ”Pyhä Perjantai”. Saksankielinen nimi on Karfreitag, ”suruperjantai” (Kar-sana on vanhaa saksankieltä ja tarkoittaa surua ja murhetta).

Pääsiäisviikon muillekin päiville on Suomessa syntynyt omat nimityksensä: palmusunnuntai eli virposunnuntai; malkamaanantai; tikkutiistai; kellokeskiviikko; lankalauantai; sukkasunnuntai eli pääsiäissunnuntai.

Pääsiäinen

Juutalaisuudessa vietetään viikon viimeistä päivää, sapattia, lepopäivänä, ”pyhäpäivänä”. Kristillisessä kirkossa sitä vastoin pyhäpäivä on ollut alusta alkaen viikon ensimmäinen päivä, sunnuntai. Markuksen evankeliumin mukaan ”Kun sapatti oli ohi, Magdalan Maria, Jaakobin äiti Maria ja Salome ostivat tuoksuöljyjä mennäkseen voitelemaan Jeesuksen. Sapatin jälkeisenä päivänä ani varhain, kohta auringon noustua he lähtivät haudalle” (Mk 16, 1-). Tätä päivää, pääsiäispäivää, alkukirkko rupesi nimittämään ”Herran päiväksi”. Sillä haluttiin sanoa, että jokainen sunnuntai on itse asiassa pieni pääsiäisjuhla: ylösnoussut Herra on seurakuntansa keskellä. Itse asiassa pyhäpäivän siirtymisellä viikon viimeisestä viikon ensimmäiseen päivään on suuri symbolinen ja periaatteellinen merkitys: Kristuksen ylösnousemuksesta alkaa aivan uusi aika, ylösnousemuksen päivä, sunnuntai, on uuden luomisen päivä. Herran päivänä kokoonnuttiin ehtoollisen viettoon; ehtoollisessahan Jeesus on aivan erityisellä tavalla läsnä.

Alun perin siis jokainen sunnuntai oli pääsiäinen, vaikkakin vasta vuonna 321 keisari Konstantinus Suuri teki sunnuntaista yleisvaltakunnallisen juhla- ja lepopäivän. Kuitenkin jo sitä ennen pääsiäisestä tuli vuosittain vietettävä juhla. Varhaisimmat tiedot vuotuisesta pääsiäisjuhlasta ovat 100-luvulta. Pääsiäinen onkin kristikunnan vanhin ja tärkein juhla. Pääsiäisen jumalanpalveluksia vietettiin ennen muuta yömessuna. Tähän sisältyi monikerroksista symboliikkaa. Yöllä aloitettu jumalanpalvelus kutsui pääsiäissanoman, ylösnousemussanoman odottamiseen. Yöllisessä jumalanpalveluksessa vietettiin ehtoollista auringonnousun aikaan. Aurinko on ylösnoussut Herran vertauskuva, ja auringonnousu muistuttaa hänen kuolleista nousemisestaan. Pääsiäisyön messussa kannettavat ja sytytettävät kynttilät kuvaavat nousevaa aurinkoa ja valon voittoa pimeydestä ja kuolemasta.

Antiikin kalentereissa viikon ensimmäinen päivä oli ”auringon päivä”, josta johtuu sana ”sunnuntai”, englanniksi ”Sunday”, saksaksi Sonntag”. Kristittyjen ”Herran päivän” viettäminen auringon päivänä sopi hyvin senkin vuoksi, että Kristusta kutsutaan Raamatussa ”vanhurskauden auringoksi” (vrt Virsi 105 ”Aurinkomme ylösnousi” ja 101 ”Oi nouse aurinkomme”).

Esikristillisenä aikana vietettiin kevätpäivän tasauksen aikoihin kevään juhlaa. Juhlittiin sitä, että valo voittaa pimeyden ja lämpö kylmyyden. Kristilliseen pääsiäisen viettoon kuuluu useita keväisen heräävän luonnon vertauskuvia. Näin tämäkin juhla ”kristillisti” monen muun juhlan tavoin vanhoja esikristillisiä juhlia.

Juutalainen pääsiäinen

Juutalaisuudessa on kautta historian vietetty suurimpana uskonnollisena juhlena pääsiäistä. Juhlan sisällön muodostaa Egyptin orjuudesta vapautuminen. Juhlan vietosta on yksityiskohtaiset määräykset esimerkiksi Toisen Mooseksen kirjan luvussa 12. Juhlaa vietetään juutalaisuudessa Nisan-kuun 15. päivästä alkaen. Juhlan hepreankielinen nimi on ”Pesah”, josta juontuvat monen kielen myös kristillistä pääsiäistä tarkoittavat nimet,

esimerkiksi venäjän ”pasha” ja ruotsin ”påsk”. Suomen ”pääsiäinen” sana tulee paaston ajan loppumista kuvaavasta sanasta (paastosta) ”pääseminen” niin kuin ”laskiainen” tulee paastoon ”laskeutumisesta”.

Pääsiäisen ajankohta

Kun pääsiäistä alettiin viettää vuotuisena juhlanä, ei kristikunnassa ollut heti yhtenäistä käsitystä juhlanvieton ajankohdasta. Itäisessä kristikunnassa juhlaa vietettiin yhtäaikaan juutalaisen pääsiäisen kanssa, läntisessä juutalaista pääsiäistä seuraavana sunnuntaina. Nikean kirkolliskokouksessa tehtiin lopulta sitova päätös viettää juhlaa kevätpäiväntasausta seuraavan täysikuun jälkeisenä sunnuntaina, vaikkakin tämän päätöksen laaja toteutuminen vei aikaa useita vuosisatoja.

Pääsiäinen sijoittuu kalenterissamme (gregoriaaninen kalenteri) maaliskuun 22. päivän ja huhtikuun 25. päivän välille. Ortodoksisissa kirkkoissa pääsiäistä vietetään edelleen vanhan ajanlaskun (juliaanisen kalenterin) mukaisesti, jolloin se sijoittuu huhtikuun 4. ja toukokuun 8. päivän välille. Poikkeuksen tekee Suomen ortodoksinen kirkko, joka viettää pääsiäistä samaan aikaan kuin läntiset kirkkokunnat.

Pääsiäiseen liittyviä kansantapoja

- **Noidat ja trullit**

Erityisesti pitkäperjantain ilta ja sitä seuraava lankalauantain ilta ja yö olivat kansan uskomuksissa huonomaineisimpia. Koska Kristus oli raskaan kiven takana kalliohaudassa, olivat kaikki pahan voimat liikkeellä ja saivat temmeltää estottomasti. Noidat ja trullit ahdistelivat turvattomia ihmisiä ja erityisesti kotieläimiä. Merkittävää osaa näinä öinä esittivät rullit eli trullit. Rullit olivat Kustaa Vilkun mukaan ”elämässään syrjäpoluille sortuneita lyhytjärkisiä vanhoja naisia, joiden toiminnan motiivina oli kateus parempiosaisia kohtaan. Toiminnallaan he yrittivät vahingoittaa naapurien karjaonnea ja parantaa omaansa. Pääsiäisrullien toiminnasta on seikkaperäinen kuvaus Vilkun Vuotuinen ajantieto-kirjassa.

- **Pääsiäisvalkeat**

Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla poltetaan lankalauantain iltana pääsiäisvalkeita eli pääsiäiskokkoja. Vilkun mukaan pääsiäisvalkeiden polttamisen lähtökohtana on lankalauantaihin liittyvät uskomukset. Pahan voimat ovat silloin erityisesti liikkeellä, mutta elävä tuli on ilmiö, jota kaikki pahanvoimat pelkäävät. Erityisesti ne kaihtavat tulta, josta lähtee kitkerää ja sakeaa savua. Siksi pääsiäiskokko tehtiin hyvin savuavista aineksista, kuten katajaista ja terva-astioista. Toisaalta kokkojen vuotuisella polttamisella tavoiteltiin niin kuin moniin muihinkin juhliin liittyvillä tavoilla hyvää satoa ja karjan menestymistä.

- **Virpominen**

Etenkin Itä-Suomessa ja Karjalassa pääsiäisaikaan kuului virpominen. Virpojat kulkivat naapuritaloissa palmusunnuntaina tai edellisenä päivänä virpomassa koristetuilla pajunoksilla, ja saivat ”virpopalkat” pääsiäispäivänä. Palmusunnuntaita kutsuttiinkin Itä-Suomessa virposunnuntaiksi. Virpomiseen liittyi monenlaisia loruja.

Virvottaessa toivotettiin virvottavalle kaikkea hyvää, vaikkapa: ”Virpoi varpoi tuoreeks terveeks tulevaks vuueks, ison talon isännäksi/emännäksi; siulle vitsat, miulle palkka.” 1980-luvulta lähtien koko Suomessa on yleistynyt tapa yhdistää itäsuomalainen virpomisperinne länsisuomalaiseen noitaperinteeseen: lapset kulkevat palmusunnuntaina noidiksi pukeutuneina virpomassa ja saavat palkan välittömästi virpomisen jälkeen. Tämä uusperinne elää voimakkaana myös kaupungeissa.

- **Pääsiäisaamun aurinko**

Vanha uskomus on ollut, että pääsiäisaamuna aurinko tanssii noustessaan. Helsingissä oli aikaisemmin tapana, että lapset ja perheiden palvelusväki kokoontuivat Alppilan kallioilla tätä ihmettä katsomaan. Muuallakin Suomessa tehtiin aamulla pitkiäkin retkiä korkeille maastopaikoille samaa ilmiötä seuraamaan. Uskottiin, että ylösnousemuksen kunniaksi aurinkokin ilakoitsee, hyppii, tanssii, keikkuu ja riemuitsee. Auringon tanssissa nähtiin myös hyvän vuoden merkit. Nuorille pääsiäinen onkin ollut liikunnallinen ilonpidon päivä keinuineen, keinulautoineen ja tansseineen.

- **Pääsiäisruuat**

Suomessa pääsiäinen on sattunut vuoden ravinnon puolesta niukimpaan aikaan. Paastosta päästyä olisi ollut syytä myös ”mässäilyyn”, mutta ruokavarastot alkoivat keväällä olla vähissä. Pääsiäisruuat ovat olleet seremoniaalisia ruokia. Tunnetuin on tuore mämmi. Vanhin kirjallinen kuvaus mämmistä tunnetaan jo vuodelta 1700. Muita kansanomaisia ruokia ovat olleet munamaito, verimakkarat, lammaspasta, uunijuustot ja vasikanpasta. Nykyaikana mämmin rinnalle on noussut Venäjän Karjalasta ja ortodokseilta omaksuttu pasha.

Keskusteltavaksi:

- Pääsiäinen, kuten myös adventtiaika ovat kirkollisessa perinteessä paastonaikojä. Näkyykö paasto nykyajan elämässä millään tavalla kirkolliseen perinteeseen liittyvänä?
- Millaisia ”maallisia” paastotapoja on kehittynyt? Onko paastoamisesta tullut vain laihdutusmenetelmä?
- Onko sinulla kokemuksia paastoamisesta?
- Mitä muistoja ja kokemuksia sinulla on hiljaisen viikon tapahtumista (jumalanpalveluksista, radion ”kuulokuvista” ja ristin tie-kulkuista)?
- Millaisia asioita muistat lapsuusajan pääsiäisistä? Miten vietät pääsiäistä nykyään?

9. PÄÄSIÄISEN JÄLKEINEN AIKA

Niin kuin aiemmin todettiin, pääsiäinen oli varhaiskirkossa kastepäivä, johon valmistauduttiin pitkän ajan kuluessa. Tämä perinne näkyy yhä siinä, että vanhastaan ensimmäinen pääsiäisenjälkeinen sunnuntai liittyy sisällöllisesti kasteeseen. Eräs tämän sunnuntain vanhoista latinankielisistä nimityksistä on suomennettuna ”Poisriisuttujen valkoisten vaatteiden (= kastepuvun) sunnuntai. Se viittaa siihen, että kastetut alkavat nyt elää ”normaalia” kristityn arkielämää sitoutuen arjessa siihen, mitä ovat kasteessa luvanneet.

Helatorstai

Neljäkymmentä päivää pääsiäisestä on Kristuksen taivaaseenastumisen päivä, Helatorstai. Helatorstaiinkin liittyy niihin neljänkymmenen vuorokauden jaksoihin, joita Raamatussa on useita. Apostolien teot (luku 1) kertoo, miten Jeesus ylösnousemisensa jälkeen ”näyttäytyi heille (=opetuslapsille) neljänkymmenen päivän aikana useasti ja puhui Jumalan valtakunnasta”. Samassa luvussa kerrotaan lisäksi, miten apostolit ”näkivät, kuinka hänet otettiin ylös, ja pilvi vei hänet heidän näkyvistään.” Taivaaseenastumisesta kertovat myös Markuksen ja Luukkaan evankeliumit. Kristikunnassa ensimmäiset tiedot helatorstaista erityisenä pyhäpäivänä ovat 300-luvulta, mutta jo 400-luvulla juhla oli yleisesti levinyt vietettäväksi läntisessä Euroopassa.

Helatorstain asema maassamme ja kirkossamme koki muutoksen vuonna 1973. Silloin kyseinen pyhäpäivä siirrettiin lauantaihin, jotta saataisiin teollisuudelle ja liiketaloudelle ehyt viisipäiväinen työviikko. Tällöin pyhän nimi muutettiin ”Kristuksen taivaaseenastumisen päiväksi”. Nyt päivä on palautettu kuitenkin entiselle paikalleen ja se on jälleen valtakunnallinen pyhä- ja vapaapäivä.

”Vanhan kansan mielestä” (Vilkuna) helatorstai oli vuoden pyhin kirkkojuhla. Pyhän nimikin ”helatorstai” tai ”helkatorstai” oli sananmukaisesti ”pyhätorstai”. Nimihän juontuu vanhasta ruotsinkielisestä helg (pyhä) sanasta. Läntisessä Suomessa ja Uudellamaalla poltettiin helatorstaina ”helavalkeita”. Helavalkeilla vietettiin iloisia juhlia, joissa perimätiedon mukaan ”väki huvitteleiksen hyvällä oluella, soittaen ja hypellen”.

Tunnetuimmat juhlat pidettiin Sääksmäen Ritvalassa, jossa seremonioihin kuului nuorten tyttöjen laulamien helkavirret, vanhat kalevalamittaiset laulut. Aikaisemmin uskottiin, että tällaiset helkajuhlat olivat peräisin pakanalliselta ajalta. Helkajuhlien kulkueet ovat kuitenkin suomalainen myöhäinen mukaelma katolisen kirkon kulkueista, jotka jäljittelivät opetuslasten vaellusta helatorstaina Jerusalemiin.

Helatorstaille tarkoitettut jumalanpalvelusvirret ovat Virsikirjassa numerot 106 – 110.

Helluntai

Helluntai on pääsiäisajan viimeinen juhla. Siitä lähtien nimetään kirkkovuoden loppujakson sunnuntait helluntain mukaan (2. sunnuntai helluntaista, 3. sunnuntai helluntaista jne.). Aina vuoteen 1973 Suomessa helluntaimaanantai oli pyhä- ja vapaapäivä. Silloin helluntaiaatto, lauantai, sai kirkollisen juhlapäivän luonteen ja nimen ”Helluntain valmistuspäivä”, joka on nyt vain helluntain aatto, eikä erillinen pyhäpäivä.

Kristillisessä helluntaissa ovat keskeisiä Pyhän Hengen saaminen ja toiminta alkuseurakunnan ja sen mukana koko kristillisen kirkon synty. Helluntaista on johdonmukaisesti muodostunut erityisesti lähetystyön ja kristittyjen yhteyden juhlapäivä. Varhaisessa kirkossa helluntaista muodostui pääsiäisen ohella vuoden toinen kasteitten päivä. Helluntain liturginen väri on punainen, Pyhän Hengen väri. Juhlapäivän virret ovat Virsikirjassamme numerot 111-125. Osassa virsiä sanat ja sävelet ovat vanhoja, jopa keskiajalta peräisin: Virren 111 sanat ovat 800-luvulta ja sävel Keskiajalta, virren 112 sanat 1000-luvulta ja virren 113 sanat 1200-luvulta. Virsikirjamme nuorin helluntaivirsi ”Kosketa minua, Henki” on runoiltu (Pia Perkiö) ja sävelletty (Ilkka Kuusisto) 1970-luvulla.

Helluntai kansanperinteessä

- **Säiden ennustus**

Helluntaihin – kuten lähes kaikkiin kirkollisiin juhlapäiviin – liittyy kansantavoissa tulevien säiden ennustamista. Helluntain säässä pyrittiin näkemään enteitä koko tulevan kesän säästä: ”Minkälainen on helluntailauantai, sellainen on koko kesä.” ”Jos helluntaina sataa, niin sataa joka pyhä juhannukseen saakka. Vaikka helluntai ”liikkuvana” pyhänä sattui eri vuosina toukokuun 10. päivän ja kesäkuun 14. päivän välille, voitiin kuitenkin eräitä luonnonilmiöitä tarkkailla vuosittain samanlaisina: Onko syysviljojen tähkä nähtävissä helluntaina? Joko paarmat ilmestyvät ihmisten ja eläinten kiusaksi? ”Helluntai hempeimmillään, paarmat pahimmillaan”, saatettiin sanoa eteläisessä Suomessa.

- **Ruoka**

Kun talven aikana oltiin eletty yhä niukkenevien ruokavarojen kanssa, helluntaiksi saatiin uutta ruokaa: kananmunia ja maitoa. Munamaito ja munakokkeli olivat helluntairuokaa. Niitä ei tehty kanan munista vaan metsä- ja vesilintujen munista. Kevätkesän ruohostoon päässeet lehmät heruivat nopeasti ja saatiin kauan odotettua tuoretta maitoa.

- **Sauna**

Tärkeä tapahtuma oli helluntaisauna. Mahdollisuuksien mukaan kylvettiin uusilla vihdoilla eli vastoilla. Helluntaisauna oli myös lemmennostattamisen ja naimaonnen valmistelun sauna. Helluntai oli se päivä, jolloin pojat katselivat itselleen mielitiettyä ja tytöt kilpailivat viehättävyydessä. ”Heilini on kuin helluntai.” ”Jos ei ole heilaa helluntaina, ei sitä ole koko kesänä”, on meidän aikaamme asti säilynyt uskomus.

Kolminaisuuden päivä

Katolisessa kirkossa ja evankelisissa kirkoissa vietetään helluntaita seuraavaa sunnuntaita nimellä Pyhän Kolminaisuuden päivä. Ortodoksinen kirkko ei tätä juhlaa tuolloin vietä, vaan kolminaisuus teema sisältyy heillä helluntaihin.

Kolminaisuuden päivä kuuluu niihin kirkkovuoden juhliin, joiden lähtökohtana ei ole mikään konkreettinen raamatullinen tapahtuma. Sen sisältönä on tietty kristillisen uskon teema: Jumalan kolmiyhteys. Jumala ilmaisee itsensä Isänä, Luojana; Poikana, Lunastajana, ja Pyhänä Henkenä, Pyhittäjänä. Kolminaisuuden päivän vietto nykyisellä paikallaan alkoi paavi

Johannes XXII päätöksellä vuonna 1334, jolloin paavin päätös satoi koko läntistä kristikuntaa. Mutta jo v. 1260 oli Arlesin kirkolliskokouksessa päätetty, että Kolminaisuuden päivää ryhdytään kristikunnassa viettämään omana pyhäpäivänään. Reformaatio jatkoi tämän juhlan viettoa samalla paikalla, jossa sitä katolisessa kirkossa vietettiin (käsite Jumalan kolminaisuudesta ei ollut katolisen ja evankelisten kirkkojen välillä ristiriitoja aiheuttava).

Kolminaisuuden päivän liturginen väri on valkoinen ja Virsikirjan virret numerot 126 – 135.

Juhannuspäivä

Juhannuspäivä on Johannes Kastajalle omistettu kirkkopyhä. Sitä on kristikunnassa vietetty 400- luvun alkupuolelta lähtien. Juhannusta on vietetty Johannes Kastajan syntymäpäivän kunniaksi. Vanha perimätieto kertoi, että Johannes syntyi kuusi kuukautta ennen Jeesusta, ja juhlapäivä oli kesäkuun 24. päivä. Suomessa ensimmäinen maininta Juhannuspäivästä on vuodelta 1316. Vuodesta 1955 lähtien Suomessa on vietetty juhannusta sinä lauantaina, joka on lähinnä kesäkuun 24. päivää. Kirkollisen aiheen lisäksi Suomessa Juhannukseen yhdistyy Suomen lipun päivä ja keskikesän luonnonjuhlan aineksia.

Virsikirjassa Juhannukselle ei ole ”omia” virsiä. Mutta voiko olla Juhannuksen jumalanpalvelusta, jossa ei kaikuisi ”Jo joutui armas aika” (V. 571)?

Juhannukseen liittyviä tapoja:

- Juhannuskoivut
- Lehtimajat
- Juhannuskokot
- Juhannusyön lemmentaiat
- Juhannuksen Ihmeet: aarnivalkeat, kukkivat sananjalat, vesi muuttuu viiniksi
- Juhannussauna

Keskusteltavaksi:

- Mitkä helluntaiperinteet tai -uskomukset ovat sinulle tuttuja?
- Millaisia juhannusperinteitä muistat lapsuudesta? Miten vietät juhannusta nykyään?

10. KIRKKOVUODEN LOPPU

Mikkelinpäivä

Jo 400-luvulta lähtien on syyskuun 29. päivä omistettu arkkienkeli eli ylienkeli Mikaelille. Mikäli syyskuun 29. päivä on arkipäivä, vietetään Mikkelinpäivää aina seuraavana sunnuntaina. Näin Mikkelinpäivä sijoittuu syyskuun 29. ja lokakuun 5. päivän välille. Kirkkokäsikirjassa pyhän otsake oli aikaisemmin ”lapset ja enkelit”. Tästä syystä syntyi tapa viettää silloin perhejumalanpalvelusta. Nykyään päivän otsake on ”Enkelien sunnuntai” ja siitä on tullut kaikkien enkelien päivä, jolloin ”tutkistellaan heidän merkitystään ja tehtäviään” (Kirkkokäsikirja).

Mikkelinpäivän liturginen väri on valkoinen (papin valkoinen stola ja messukasukka; valkoiset alttarikukat). Muista pyhäpäivistä poiketen, Mikkelinpäivänä on käytössä vain yksi evankeliumiteksti Matt 18, 1-6, 10 (muina pyhinä teksti vaihtelee kolmen vuoden rytmissä, ns. vuosikerroittain).

Matt 18, 1-6, 10:

”Opetuslapset tulivat Jeesuksen luo ja kysyivät: ”Kuka on suurin taivasten valtakunnassa?” Silloin Jeesus kutsui luokseen lapsen, asetti hänet heidän keskelleen ja sanoi: ”Totisesti: ellette käänny ja tule lasten kaltaisiksi, te ette pääse taivasten valtakuntaan. Se, joka nöyrtyy tämän lapsen kaltaiseksi, on suurin taivasten valtakunnassa. Ja joka minun nimessäni ottaa luokseen yhdenkin tällaisen lapsen, se ottaa luokseen minut. Mutta jos joku johdattaa lankeemukseen yhdenkin näistä vähäisistä, jotka uskovat minuun, hänelle olisi parempi että hänen kaulaansa pantaisiin myllynkivi ja hänet upotettaisiin meren syvyyteen. Katsokaa, ettette halveksi yhtäkään näistä vähäisistä. Sillä minä sanon teille: heidän enkelinsä saavat taivaissa joka hetki katsella minun taivaallisen Isäni kasvoja.”

Enkelit

Suomen sana ”enkeli” tulee latinan sanasta ”angelus”, mikä merkitsee sanansaattajaa, lähettilästä. Vanhan testamentin kertomuksissa Jumala lähettää enkelinsä suorittamaan toimeksiantonsa ihmisten luona. Enkeli lähestyy ihmistä eri tavoin: huutaa taivaasta (1 Moos 21, 17), puhuu unessa (1 Moos 31, 11), ilmestyy tulen liekissä (2 Moos 3, 2). Enkeli tuo sanoman vaarasta tai pelastuksesta ja toimii itsekin pelastajana.

Enkeleitä on paitsi maan päällä, myös Jumalan taivaallisessa ”hovissa”. Vanha testamentti puhuu ”Herran sotajoukoista” ja ”taivaan joukoista”, kerubeista ja serafeista. Nimeltä mainitaan Mikael, Gabriel ja Rafael, mutta enkeleitten lukumäärä on hyvin suuri, ”kymmenen tuhatta kertaa kymmenen tuhatta (Dan 7, 10). Uudessa testamentissa Jeesus sanoo, että lasten enkelit ”saavat taivaissa joka hetki katsella minun taivaallisen Isäni kasvoja” (Mt 18, 10). Raamatun mukaan vain kaikkein korkeimmat enkelit saavat katsella Jumalaa, siis Mikael, Gabriel ja Rafael. Lapsilla on siis suojelijoinaan korkeimmat enkelivoimat!

Uudessa testamentissa enkelit liittyvät pelastushistorian keskeisiin tapahtumiin: enkelit ennustavat Jeesuksen syntymän, ilmoittavat siitä paimenille, vahvistavat Jeesusta Öljymäellä, ja vierittävät kiven Jeesuksen haudalta. Kristuksen ylösnousemuksen jälkeen enkelit ovat monin tavoin mukana kirkon elämässä ja mukana muun muassa seurakunnan jumalanpalveluksissa (1 Kor 11, 10).

Näistä raamatullisista enkelinäkemyksistä kehittyi sitten seuraavina vuosisatoina kirkon opetus enkeleistä. Opetuksissa puhutaan paljon enkelien kunnioittamisesta, mutta enkeleitä ei palvota.

Basileios Suuri: ”Jokaisella uskovalla on sivullaan enkeli kasvattajana ja paimenena, joka ohjaa hänen elämäänsä.”

Hieronymus: ”Kuinka suuri onkaan sielujen arvo, kun jokaisen suojaksi on syntymästä asti valtuutettu enkeli.”

Johannes Krysostomos: ”Tämä on enkelien työ: palvella Jumalaa meidän pelastukseksemme.”

Augustinus: ”Enkelit . . . pitävät silmällä meitä matkalaisia, he ovat meille armollisia ja he auttavat meitä Jumalan käskystä, että joskus saavuttaisimme tuon yhteisen isänmaan.”

Augustinus: ”Enkeli ei ole olento vaan tehtävä.”

Uskonpuhdistus otti jyrkän kannan enkelien palvontaan, mutta opetti enkelien taivaassa rukoilevan meidän edestämme ja tunsu enkelien kunnioittamisen. Valistusajan rationalismille, järjeksuskolle ja uskonnolliselle liberalismille enkelit olivat käsittämättömiä, mutta tällainen uskon tyypistäminen synnytti myös vastustusta.

Jean Paul Richter: ”Elämän suojelusenkelit lentävät joskus niin korkealla, ettei katseemme heitä saavuta, mutta he katselevat aina meidän puoleemme.”

Teologian professori Wofgang Trillhaas: ”Jumalan enkelit ovat läpinäkyviä.”

Mikkelinpäivän virret

Virsikirjassamme on neljä Mikkelinpäivän virttä, virret 136 – 139. Enkeleitä mainitaan luonnollisesti myös muissa virsissä. Virressä 376 pyydetään: ”Kun päättyy kerran matkani, lähetä Herra, enkeli luoksesi minut tuomaan.” Lasten virsissä niin ikään enkeli on ”asiaankuuluva”. ”Luoja enkeleineen hoivaa maailmaa” (Virsi 494). ”Siellä kanssa enkelten lakkaamatta riemuitsen” (Virsi 493,4). Ja tietysti jouluna ”jouluenkeli” on mukana useissa virsissä (esim. virret 17; 18; 19; 21; 24).

Enkelit kirjallisuudessa

Saksalaiselta professori Claus Westermannilta (1980) on ilmestynyt kansantajuinen kirja enkeleistä: ”Enkelit eivät tarvitse siipiä”. Kirjan esipuhe alkaa:

”Jos minulta kysyttäisiin: ‘Oletteko joskus nähnyt enkelin?’, en voisi antaa kysyjälle häntä tyydyttävää vastausta. Mutta jos kysymys kuuluisi: ‘Onko Jumalan lähetti joskus kohdannut teidät?’ olisi vastaukseni ilman muuta: Kyllä. Raamattu ei puhu enkeleistä tai paremminkin Jumalan läheteistä sen takia, että se haluaisi meidän

uskovan paitsi Jumalaan myös enkeleihin. Se puhuu niistä, jotta Jumala tulisi meille läheisemmäksi. Sillä Raamatun enkeleistä puhuvat kertomukset tahtovat vain kertoa edelleen sellaisten ihmisten kokemuksia, joita Jumala jonakin erityisenä hetkenä, heidän ollessaan suuren jännityksen vallassa tai suuressa vaarassa, on tullut niin lähelle, että he ovat kuulleet ihmissanassa Jumalan lähetin sanan, että he ovat kokeneet auttavassa kädessä Jumalan lähettämän avun.”

Enkelitarina:

”Nuori mies näki unta. Unessaan hän astui sisälle kauppaan. Hän yllättyi perusteellisesti kun näki myyjänä, tiskin takana, enkelin. Yllättyneenä ja pelästyneenäkin hän kysyi kiireesti enkeliltä: ”Mitä te myytte, hyvä herra?” Enkeli vastasi ystävällisesti: ”Kaikkea sitä, mitä te toivotte.” Nuori mies ilahtui ikihyviksi tuosta lupauksesta. ”Siinä tapauksessa”, hän sanoi, ”ottaisin tai tilaisin mielelläni seuraavat asiat: Että kaikki sodat maailmassa loppuisivat. Että ihmiset saisivat yhä paremman kyvyn puhua toisilleen. Että kaupunkimme köyhälistökortteli remontoitaisiin. Tilaisin harrastus- ja ajanviettopaikkoja nuorille. Että vanhemmillä olisi enemmän aikaa lapsilleen, että . . .”Tässä vaiheessa enkeli keskeytti hänen puheensa ja sanoi: ”Anteeksi vain nuori mies, te olette nyt ymmärtänyt minut aivan väärin. Me emme myy täällä valmiita hedelmiä. Me myymme täällä vain siemeniä.”

Enkelilauluja

Varmasti tunnetuin lastenlaulu enkeleistä on ”Maan korvessa kulkevi lapsosen tie” (Immi Hellen). Sen sanomaa on vahvistanut kuvataulu, jossa kaksi lasta, poika ja tyttö, ylittävät puroa hataraa, lahoa siltaa pitkin. Usko suojelusenkelisiin on saanut vahvaa tukea tästä laulusta ja tästä kuvasta. Se inspiroi edelleen runon- ja laulun tekijöitä.

Enkeleitä toisillemme, Jope Ruonansuu

*"Toinen toistaan huonompi ihminen
kaipaa rakkautta kuitenkin.
Silloin särkynyt sielumme syntinen
löytää toisestansa enkelin.*

*Sä tulit suruinesi savuiseen kuppilaan
miltei kyöneleitä silmissäsi näin.
Jäimme yhdessä huoliamme hukuttamaan,
joku katsoi meitä ylhäältä päin.*

*Ollaanko enkeleitä toisillemme?
Siipiesi suojaan saanko painaa pään?
Jos oomme enkeleitä toisillemme,
saamme rakkautemme kestämään.
Ollaanko enkeleitä toisillemme?
Kai sinut ikuisesti pitää saan?
Jos oomme enkeleitä toisillemme,
emme muuta enää kaipaisikaan.*

*Vaikka sinut syliini painaisin,
voin olla kaukana jossakin.
Mutta palaan varmasti, rakkahin,
vaivuin hetkeksi muistoihin.*

*Minä kerran sinua jos loukkasin,
tyhmyyttäni sinut melkein menetin.
Sitä anteeksi pyytää nyt tahtoisin
sulta, rakkaani, viimeinkin.*

*Ollaanko enkeleitä toisillemme?
Siipiesi suojaan saanko painaa pään?
Jos oomme enkeleitä toisillemme,
saamme rakkautemme kestämään.
Ollaanko enkeleitä toisillemme?
Kai sinut ikuisesti pitää saan?
Jos omme enkeleitä toisillemme,
emme muuta enää kaipaisikaan"*

Suojelusenkeli, Mikko Alatalo

*"Mä katsoin yhtä kuvaa
monta lapsuuteni iltaa.
Siinä kaksi pientä lasta
kulki vaarallista siltaa.*

*Heitä uhkas metsän pimeys
ja synkkä virta pyörteineen.
Mutta ei hätää,
heitä suojas enkeli valkosiipinen.*

*Kun tänään katson sinuun
ja suoja uneen tuuditan,
mä muistan päivän leikit,
kuinka sua rakastan.*

*Sä olet tosi pieni
ja mä melkein toivoisin,
että rinnallesi saisin
samanlaisen enkelin.*

*Kohta ryntäät maailman ruuhkaan,
näet varjoja ja aurinkoa
Tee mitä teet mut älä sielullesi vahinkoa.
Sillä haavat nuo ei parane
vaikka isi kuinka puhaltais.
Siksi toivon, että enkelini jostain suojaa sais.*

*Tuota lapsuuteni kuvaa
vielä hetken muistelen.
On harmaantuneet värit enkelin,
repaleiset siivet sen.
Oi jos voisin paikata edes lauoimmat,
tuon sillan, jonka yli kaikki lapset kulkevat. "*

Pyhäinpäivä

Pyhäinpäivää, alkuperäiseltä nimeltään ”Kaikkien pyhien päivää” alettiin viettää Idässä, Syyriassa, kaikkien marttyyrien muistopäivänä 300-luvulla. Päivän ajankohta vaihteli aluksi pääsiäisen tai helluntain jälkeisinä sunnuntaina. Kaikkien pyhien päivää alettiin Englannissa ja Irlannissa viettää 700-luvun puolivälissä marraskuun 1. päivänä. Katolisessa kirkossa Ranskassa alettiin 900-luvulla viettää ”Kaikkien kuolleiden uskovien muistopäivää” marraskuun 2. päivänä.

Katolisena aikana Suomessakin kirkko vietti vuosittain monia pyhimysten muistopäiviä; useat niistä vietettiin sunnuntaisin. Kun Ruotsi-Suomi kuninkaan käskyllä siirtyi luterilaisuuteen, useimpia pyhimysten päiviä lakattiin viettämästä. Kaikkien pyhien päivä eli Pyhäin miesten päivä kuitenkin säilyi. Kaiken kaikkiaan pyhäinpäivä on ollut kristillinen pyhimysten, marttyyrien ja vainajien muistopäivä.

Alun perin pyhäinpäivää vietettiin Ruotsi-Suomessa siis marraskuun 1. päivänä. Näin tapahtui aina vuoteen 1774 asti. Tuolloin se siirrettiin vietettäväksi marraskuun ensimmäisenä sunnuntaina. Vuodesta 1955 lähtien Pyhäinpäivän vietto siirrettiin lauantaihin. Samanaikaisesti Marian päivän vietto siirrettiin sunnuntaille, jolloin se menetti merkityksensä vapaapäivänä. Tuolloin lauantai oli Suomessa vielä työpäivä, joten Pyhäinpäivä lauantaille siirrettynä korvasi Marian päivän siirron aiheuttaman vapaapäivän menetyksen.

Suomen katolinen kirkko viettää ”Kaikkien poisnukkuneiden uskovien muistopäivää” samaan aikaan kuin luterilainen kirkko Pyhäinpäivää. Seuraava sunnuntai on katolisella kirkolla nimeltään ”Kaikkien pyhien juhla”.

”Pyhät”

Uskontunnustuksessa sanotaan: ”Minä uskon . . . pyhain yhteyden”. Pyhain yhteys viittaa pyhiin henkilöihin. Uudessa testamentissa ”pyhät” on yksi kristityistä, kastetuista, käytetyistä nimityksistä. Pyhien yhteys on kirkko, joka ylittää historian ja kuoleman rajat. Siihen kuuluvat sekä ne, jotka vielä ovat ”matkalla”, että ne, jotka ovat perillä ”taivaallisessa isänmaassa”. Nämä molemmat ovat yksi kirkko. Kirkon ehtoollisrukouksessa sanotaan: ”Tästä sanomattomasta lahjasta me taivaan joukon ja kaikkien pyhien kanssa kiitämme ja ylistämme sinun nimeäsi.” Erityisen kunnioitettuja ovat pyhien joukossa aina olleet apostolit ja marttyyrit. 100-luvulta alkaen alettiin marttyyrien haudoilla viettää vuosittaisia muistopäiviä.

Ajan kuluessa alettiin muistaa myös niin sanottuja tunnustajia eli uskonsa vuoksi vainottuja, mutta eloon jääneitä; sitten myös suuria kirkon opettajia, lähetyssaarnaajia, Suomessa erityisesti pyhää Henrikiä. Pyhien muistamisesta kasvoivat ”pyhimysten” muistopäivät, joiden luku keskiajan kirkossa oli runsas. Uskonpuhdistus karsi niiden lukumäärää kovalla kädellä. Pyhiä ei pidä palvoa – palvonta kuuluu yksin Jumalalle – vaan kunnioittaa. Luterilaisissa tunnustuskirjoissa sanotaan: ”Pyhien kunnioituksesta opetetaan, että pyhiä voidaan muistella, että kutsumuksemme mukaisesti seuraisimme heidän uskoaan ja hyviä tekojaan.”

Pyhäinpäivän vietto kirkossa

Pyhäinpäivän liturginen väri kirkkoissa on – marttyyreista muistuttaen – punainen, iltajumalanpalveluksissa valkoinen. Jokaisena pyhäinpäivänä jumalapelveluksissa on aina sama evankeliumiteksti: Mt 5,1-12 eli Jeesuksen vuorisaarnan alku: ”Autuaita ovat hengessään köyhät, sillä heidän on taivasten valtakunta, Autuaita ovat murheelliset . . . Virsikirjassa pyhäinpäivän virret ovat n:ot 140 – 147.

Suomessa Pyhäinpäivästä on tullut yleinen vainajien muistopäivä. Monet vievät silloin omaisten haudoille kynttilöitä ja kukkia kuolleiden muistoksi. Haudoilla käynti on yleistynyt erityisesti toisen maailmansodan jälkeen, ensin sankarivainajien haudoilla, sitten muidenkin haudoilla käynti. Samoin kotona voidaan sytyttää kynttilä läheisten muistolle ja asettaa esille heidän valokuviaan. Viime vuosikymmeninä on yleistynyt tapa, että Pyhäinpäivän jumalanpalveluksiin – erityisesti iltajumalanpalveluksiin – kutsutaan vuoden kuluessa kuolleiden omaisia. Tällöin luetaan vainajien nimet ja muistetaan heitä rukouksissa.

Pyhäinpäivään liittyviä tapoja

- **Kekri**

Kekri on vanha suomalainen maatalousyhteiskunnan syksyisin vietetty sadonkorjuujuhla. Sen ajankohta määräytyi kunakin vuonna syystoimien mukaan, kun tärkeimmät syystyöt oli suoritettu. Tavallisimmin kekriä vietettiin Mikkelin päivän ja pyhäinpäivän välisenä aikana, mutta 1800-luvun alusta sitä alettiin viettää pyhäinmiestenpäivän aikaan. Toisinaan sanaa kekri on käytettykin pyhäinpäivän nimityksenä. Kekri oli sadonkorjuun juhla ja karjamarkkinoiden aikaa. Se oli siis ennen muuta työnjuhla ja ilon juhla. Kekrinä laulettiin, leikittiin ja tanssittiin. Ruoalla kestitseminen oli keskeisessä osassa. 1800-luvulla siitä muodostui myös palvelusväen läksiäisjuhla, kun heille alkoi kahden viikon vapaa ennen uuteen taloon siirtymistä. Kekriruokia olivat erityisesti kekripyörykät ja lammaspasta. Kun kekri ajanoloon sattui kirkollisen pyhäinpäivän aikoihin, sitä alettiin myös käsittää vainajien muistojuhlaksi, mitä se ei alun perin ollut. Kun kekri vanhastaan merkitsi (työ)vuoden vaihtumista, siihen liittyi enteiden tunnistelua ja tulevaisuuden ennustamista (vrt. uudenvuoden tinat). Kekrin toisena päivänä lähti osa töistä vapaalle päässeistä ”kekriä kiertämään” eli vaeltelemaan talosta taloon kestitystä pyytämään. Mukana saattoi olla ”Runsauden haltijatar” tai kekripukki. Kirkko ei hyväksynyt pakanalliseksi katsottua kekriinviottoa vaan kehotti luopumaan taikauksesta. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä kekriperinne alkoi hävitä, ja sen tavat siirtyivät joulun ja uuteen vuoteen.

- **Halloween**

Halloween on anglosaksisissa maissa pyhäinpäivän aattona lokakuun 31. päivänä vietettävä juhlapäivä. Se oli alkuaan muinaisten kelttien talven alkamisen päivä ”samhain”, jolloin vainajahenkien uskottiin liikkuvan (Samhain on nykyisin uuspakanoiden, mm. Wiccojen suuri pyhäpäivä). Halloween nimi on peräisin Irlannista, jossa pyhäinpäivä oli ”All Hallows Day”, kaikkien pyhien päivä, ja sen aatto ”All Hallows Eve”, kaikkien pyhien aatto. Halloweeniä on vietetty Euroopassa vanhastaan kelttiläisen perinteen vaikuttamissa anglosaksisissa maissa, kuten Englannissa, Skotlannissa ja Irlannissa. Yhdysvaltoihin juhlan toivat irlantilaiset ja skotlantilaiset siirtolaiset, ja se on nykyisin Yhdysvalloissa joulun jälkeen suosituin

juhla. Samhain-juhla sijoittui siis kelttiläisessä kulttuurissa syyskauden vaihtumiseen talveksi ja oli alun pitäen maanviljelyskauden lopussa vietetty sadonkorjuun juhla. Kelttien uskomusten mukaan tämän maailman ja ylikuonnollisen maailman väliset rajat katosivat luonnon kuihtuessa ja kuollessa. Tällöin henget saattoivat houkutellessa ihmisiä siirtymään tuonpuoleiseen. Siksi juhlan aikana poltettiin kokkotulia asutusten ympäristössä, koska tulien uskottiin antavan suojaa henkien hyökkäyksiä vastaan (vrt. Pohjanmaan kokkotulet pääsiäisyönä noitien karkottamiseksi ja Kekri-juhlat).

Kristinuskon levitessä vanhoihin alkuperältään pakanallisiin juhliin pyrittiin sulauttamaan kritillistä sanomaa ja kristillisiä tapoja (vrt. Joulun). Pakanallinen samhain-juhla korvattiin kristinuskon marttyyreille ja pyhille omistetulla Kaikkien pyhien päivällä. Halloween juhlaan jäivät kuitenkin elämään myös pakanalliset tavat, joista tunnetuin on kurpitsalyhtyjen käyttö. Irlantilaisen tarinan mukaan lyhty on saanut nimensä Jack-nimiseltä juopolta (Jack O'Lantern). Tämä kiristi pirulta lupauksen, ettei hänen sielunsa joutuisi helvettiin. Jackia ei kuitenkaan hyväksytty taivaaseenkaan. Piru heitti Jackille helvetistä hiilen, jonka mies säilöi lyhdyksi evääksi ottamansa nauriin sisälle. Siitä lähtien Jackin sielu on etsinyt itselleen sopivaa lepopaikkaa pienen lyhdyn valossa. Yhdysvalloissa nauris on vaihtunut suureen kurpitsaan.

Lyhtyjen lisäksi halloweenia leimaavat vainajat, aaveet, vampyyrit, noidat ja mustat kissat. Halloweenia vietettäessä ovelle ilmestyvät kummitus- tai naamiaisasuihin pukeutuneet lapset, jotka huutavat: "Karkki tai kepponen!" (Trick or treat). Aikuiset saattavat järjestää omia naamiaisjuhliansa. Katolinen kirkko (esimerkiksi Ranskassa) vastustaa juhlaa pakanallisena, koska pelätään sen syrjäyttävän pyhäinpäivän vieton. Myös ortodoksinen kirkko suhtautuu Halloweeniin kielteisesti sen pakanallisten aineiden vuoksi. Suomessa Halloweenin vietto ei ole vakiintunut mihinkään tiettyyn päivään eikä sitä määritellä kalentereissa. Suosituin ajankohta on lokakuun viimeinen viikonloppu.

Tuomiosunnuntai

Kristillisen opin mukaan historia päättyy viimeiseen tuomioon. Kristus tulee tuomitsemaan "elävät ja kuolleet" ("eläviä ja kuolleita" – muoto ei vastaa täsmällisesti uskontunnustuksen ajatusta). Tuomion tuloksena saadaan iankaikkinen elämä tai lopullinen ero Jumalasta, "helvetti".

Vanhan testamentin keskeisiä ajatuksia on käsitys Jumalan rankaisevasta tuomiosta: Jumala on luomansa maailman Herra, jonka maailmanhallintaan kuuluu tuomitseminen ja tuomi. Jumala puuttuu jatkuvasti palkiten ja rangaisten. Israelin lopunajalliseen odotukseen kuuluu "Herran päivä", jolloin tuomio tapahtuu ikään kuin oikeudenkäyntinä. Tuomio kohtaa silloin kaikkea jumalattomuutta ja vääryyttä.

Jeesuksen julistuksessa historian päättyessä tapahtuu viimeinen tuomio, jolloin toiset tuomitaan rangaistukseen, toiset iankaikkiseen elämään. Johanneksen evankeliumissa on korostus, että tuomio on jo nykyisyyttä. Jo nyt tapahtuu ihmisten erotus uskon pohjalta: "Joka uskoo häneen, sitä ei tuomita; mutta joka ei usko, se on jo tuomittu" (Joh 3, 18). Tältä pohjalta kehittyi jo vanhassa kirkossa ajatus kaksinaisesta tuomiosta: erityisestä tuomiosta, joka tapahtuu heti kunkin ihmisen kuoltua, ja yleisestä, joka on maailman lopun viimeinen tuomio.

Tähän liittyy roomalaiskatolinen oppi kiirastulesta (jonka sekä protestanttinen että ortodoksinen kirkko hylkäävät): Kiirastulessa synnin kuormittavat mutta taivaaseen pääsevät puhdistetaan.

Ajatus kadotuksesta tai helvetistä liittyy tuomion ajatukseen. Uusi testamentti on huomattavan pidättyväinen kadotuksen luonnetta kuvatessaan; se tyytyy vain varoittaviin kuviin, ja sen tapainen helvetin ja sen vaivojen maalailu, mikä on esimerkiksi Danten Jumalaisessa näytelmässä, on Uudelle testamentille vierasta. Kirkkoisät ovat monella tavalla pohtineet kadotuksen luonnetta. Johannes Krysostomos lausui: ”Minä väitän, että on paljon kovempi, ettei pääse kirkkauteen. Se joka on menettänyt autuuden, ei valita helvetin vaivoja niin paljon kuin taivaan menetystä, sillä tämä on sinänsä pahin piina.” Kirkon varsinainen sanoma ei ole kadotus, vaan pelastus.

Keskusteltavaksi:

- Oletko kokenut enkelin läheisyyttä, apua, suojelusta tai viestiä?
- Millaisia pyhäinpäiväperinteitä perheessäsi/ suvussasi on vietetty ja vietetään?
- Tunnetko omalta paikkakunnaltasi kekrinvieton perinnettä?
- Mitä mieltä olet Halloween juhlista? Sekoittavatko ne pyhäinpäivän vieton ja pyhäinpäivän sanoman? Mikä Halloween juhlissa viehättää varsinkin lapsia? Millaista Halloween juhlan viettoa olet havainnut ympäristössäsi?

Lähteet

Risto Heikkilä, Joulun tähti. WSOY 2000.

Kustaa Vilkuna, Vuotuinen ajantieto (ensimmäinen painos v. 1950). Valokuvin kuvitettu laitos, Otava 1994

Karl-Heinrich Bieritz, Das Kirchenjahr. Verlag C. H. Beck 1998.

Evangelischer Erwachsebenkatechismus. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn 1975.

Suomen Evankelis-luterilaisen kirkon Kirkkokäsikirja I-III. Kirkkopalvelut 2000.

Suomen Evankelis-luterilaisen kirkon Virsikirja. Kirkolliskokouksen hyväksymä v. 1986.

Claus Westermann, Enkelit eivät tarvitse siipiä. Kirjaneliö 1980.

Katharina Seidel, Engel haben keine Flügel. Matthias-Grünwald Verlag 2002.

Kotien rukouskirja. Lasten Keskus oy 1991.

Suomen Kirkon Historia 1. Keskiaika ja uskonpuhdistuksen aika. WSOY 1991.

Raymond E. Brown, The Birth of the Messiah. Garden City, New York 1979.